

С. КОТИК

НАД ОЗЕРОМ

1946

С. КОТИК

НАД ОЗЕРОМ

ОПОВІДАННЯ З АМЕРИКАНСЬКОГО ЖИТТЯ

diasporiana.org.ua

1946

Накладом Автора
Друком Нового Шляху, Вінніпег, Манітоба

НАД ОЗЕРОМ

З пошаною
Українській Крочуні,
Пам'яті Орлики Євгенії Калемік,
З турботою і з товоєвкою
Вона то щодня в емітанті.

В. Коотик
сфорот Виліям
бат.

Права застережені автором.

На сході недалеко Північного Дому, туди до схилу широкої долини, стоїть гранітна скала. Вона своїм західним боком третьою частиною вища від горба, на якому побудоване невелике місто. А східний бік тієї скали з глибокої пропасті виринає своїми верхами неначе якусь загадочну легенду сплітає і тихою думою шле дальшим горам привітний поклін.

Коли дивитися зверху тієї скали на долину, то глибока пропасть неначе магнетом тягне, з людських ніг сили виринає і ніби просить: “Ходи сюди, тут тобі добре буде, тут ти спічнеш.” І можливо, що не один закушав би того спокою, як би не залізне поруччя, яке, в граніті заковане, вічно говорить: “Людино! Бережи своє життя...”

Та під вечір літної пори біля скали і на скалі багато людей не було. То був час, коли замість прогульки, люди вдома при вечері біля столу сидять. Та і тут всьої правди не буде. Не всі люди біля свого дому і не всі разом вечеряють. Бувають і такі, що тисячі миль від свого родинного дому живуть. В цім випадку на верху згаданої скали сидів чорнобровий юнак. Його обличчя пригадує велику інтелегентність, яку можна святістю назвати, а постать його, прекрасною будовою, дужого козака. І був він задуманий, як та скала, на якій сидів. А своїми очима та бистрим зором глядів по далеких горах та розкішних зелених долинах, наповнював своє серце красою і слухав, як буйний вітер чимраз дужче великим прастарим лісом шумів.

Вітер шумів чимраз дужче, лютився, неначе світовий борець змагався з високим та глибоко в землю вкоріненим пралісом і неначе львинним ревом ревів: Ану; Ану! Чия візьме!

Силачі борикалися і один другому не піддавався. А щоб на дармо своїх сил не марнувати, почали добирати, прибирати вдачу слабого і так чимраз тихше і тихше аж до злиття спокійної дрімоти, що згодом по заході сонця, створили чорну, як море непроглядну та спокійну тиху ніч.

Тиха ніч перетворила ліси, гори й розкішні зелені долини на плесо чорного моря і тим забрала очі юнака в інший світ, тамтуди, де мільярди зірок на срібних крилах, без гомону і слів коліскову пісню співають. Але юнака не присипляють.

Він вже в мрійних зорях свій зір купає і бачить, як по небозводі, час від часу, зірки зриваються і золотим гарапником, як бистра стріла, десь там ніби в чорне море падають — пропадають.

Його обгортає таємниця давньої святочності й він пригадує колишні мамині слова: “Кожна зірка, що зо свого місця зривається і в лету своїм згасає, це, синочку, знак Господній, що на святій землі померла добра людина. А ти, синочку, як будеш гарний та добрий, тоді твоя зірниця ніколи не згасне, а буде найближче біля Бога стояти і найкраще світло буде посилати до людей.”

— — — —

На американській землі, біля невеликого міста на гранітній скалі, проворний юнак в колишні спогади з дитячих літ поринав і про рідне село в Україні і про свою добру маму думав. І так задумано просидів в пізну ніч.

Нараз роздався голос гудка льокомотиви, яка на хвилю розторочила спокій дрімучої ночі й своїм шумом ніби докоряла: “Гей! Юначе! Цеї ночі ти на мені сидіти не будеш.” Він в ту мить подивився в сторону льокомотиви і ще добре не приглянувся, як вона неначе звір лютий, вхопила за собою прекрасні, електрикою освічені вагони і залізною дорогою поміж море зелених дерев орлом пігнула. І так гейби її не було, зникла з його очей. А в слід за собою своїм гомоном коліс, ніби на прощання повторила: “Ти чому на двірці не ждав?”

Юнакові ніяково було: Чомуж то я на цій скалі про свій час призабув? І чому він мені тут так скоро пройшов?

Пізна пора ночі, приносила нові думки юнакові, а разом з думками обгортала його в скучну самотність і він рішив опустити скалу, піти до міста і пошукати кімнати до сання.

Идучи до міста, він звернув свій зір на прегарну пала-

ту, яка своєю чудовою архітектурою привабила його очі й він на хвильку зупинився. В ту мить він почув лагідний дівочий голос:

— Василю... Булоб краще як би ти тепер не йшов до хати... Бо батько знає, де ти був. Він тепер дуже лютий на тебе...

Юнак якось тривожно поглянув в сторону на другий поверх до вікна і побачив дівчину в білошовковому спальному одінні. Вона тільки що вимовила свої слова і потім зникла в темніть своєї спальні.

Цей образ зробив на юнака велике враження. Йому ніяково було, що він в пізну пору став біля чужого двору. Але це припадок... Юнак поступився дальше йти в свійому напрямі. Та дівочий голос і її слова перестороги зробили своє.

Що це?! Аджеж в її голосі я чув дівочий біль, дівочу щирість і дівоче тривожне серце. Я той голос вже десь чув... Де я його чув?... Може це був тільки привид ру салки. Алеж чому у вікні? Яж її голос чув!

Слова незнайомої дівчини почали обгортати юнака, в якусь йому незрозумілу загадку і він у своєму ході знова зупинився.

Василю!... Батько тепер дуже лютий на тебе...

Що це?... Василю? Алеж я не Василь... Мое ім'я Евген... Так, знаю я, це сестра, вона не пізнала мене і думала, що я є її рідний брат. Вона йому якусь пересторогу давала.

В Евгена, десь у забутий кут, заховалась думка про спання. І він не знав, чи йти, чи бігти, чи стояти. Щож буде, як це справа може навіть і дуже боляча. А добра сестра вже з думкою лягла спати, що брата перестерегла і брат пішов собі дедалі.

Евген, хвилюється і відчуває себе до вини, коли не вернеться й не скаже дівчині, що не до свого брата говорила.

Ну, але як? Кричати з вулиці, щоб дівчини батько почув? Чи може мені в незнайомому місті шукати драбини тай лізти до чужого вікна?

Розум Евгена, каже, щоб не пхатися до чужих приватних справ, та сумління сягає поза грязицю його знання. Аджеж вона думала, що я її брат...

Сумління перемагає і в Евгена родиться думка вертатись назад. Може дівчина почує його хід і щераз загляне у вікно.

Евген вернувся. Але замість дівчини при вікні він стрінув біля палати молодого мужчину. Щось в серце стукнуло, а проте він увічливо заговорив:

— Слухайте, пане! Дозвольте мені заговорити кілька слів до вас.

Молодий мужчина недовірливо підходить до Евгена й говорить:

— Так, прошу...

— Чи це ваша палата?

— Так, тут моя родина живе.

— Чи у тій палаті ви маєте сестру?

— Так, є! Ви може... Чому ви питаєте?... Ви зацікавлені моєю сестрою?... Хто ви такий?

— Будьте спокійні. Думаю, що ваше імя Василь. Чи так?

— Так, алеж бо ви...

Василь здивовано приглядається Евгенові в очі, опісля нагло кладе свої руки на його плечі і питає:

— Кажі! Кажі правду! Чи це ти!? На Червоній Ріці недалеко Джоліет, то вже чотири роки пройшло!

Евген від цих слів став, як замордований.

— Так, Василю, це я. Чи то була твоя сестра?

— Так! Але скажи, яке твоє імя, я потім за тобою питаю, але неміг допитатися. Були чутки, що ти заґрязицю, до Канади забрався. Прошу до хати. Будемо про це говорити з цілою родиною. Це буде велике щастя для моєї сестри... Слухай, яке твоє імя?

— Моє імя Евген. Але слухай, Василю, я тепер до хати не піду, то вже далеко по півночі. Зрештою тебе на що інше спинив.

— Ходи, Евгене! Про це навіть і мови немає. Як, що родичі сплять, то ми потихо підем до моєї кімнати. Там

потихо наговоримося, потім добре виспимося. А коли встанемо, то зробимо для родичів велику несподіванку, а особливо для моєї сестри. Ходи, Евгене, прошу!

— Слухай, Василю! Перед хвилиєю я сюди йшов. Краса вашого дому мене зацікавила. Я на хвилину зупинився. В ту мить ось в тому вікні появилася твоя сестра. Подумала, що то ти йдеш і дала тобі пересторогу, щоб ти тепер до хати не йшов, бо батько дуже лютий на тебе.

Василь задумано похитав головою.

— Так, мій батько лютий на мене... Але і я лютий на нього! Про це може будемо говорити пізніше, а тепер я таки прошу тебе до нашого дому!... Сестра буде дуже тобі вдячна. А коли побачить тебе, то буде почувати себе щасливою. Евгене! Дай мені своє тверде слово, що ти ось-тут будеш ждати на мене. А я тим часом піду до хати і батька приготую, що зараз до нас приходить нам дуже дорогий гість!

— Добре, Василю, я буду ждати.

Василь на Євгенове слово, як на військовий наказ, обернувся і бистрим кроком пішов до палати. Він тільки, що отворив двері, як у ту мить в покою блиснуло електричне світло, а вслід за ним залунав батьківський голос.

— Василю! Я тобі вже тисячі разів казав, щоб ти дав собі спокій з індіанкою! Чуєш! Вона індіанка! І це останній...

— Батьку, будьте спокійні. До нашої хати зараз прийде поважний гість. Я йду, бо він там жеде на мене.

— Гість?! Без попередного повідомлення...

— Батьку, я йду бо він жеде.

Василь вийшов надвір. Прийшов до Євгена і взяв його попід руку. Йдучи вдвох до палати, Євгенові здавалося, що він по тоненькому леду ступає і ніби чує, як він тріскає під його ногами. А там безодня, незміряна глибина. Коли вони увійшли до палати, то прибрана кімната своєю величиною і з дорогоцінними образами, які звисали на стіні, дали Євгенові до зрозуміння, що ця родина, це не якібудь багатирі. Але Євген вмить зупинив свої очі на Василевих родичах.

Василів батько високий, досить сильної будови, а що був лютий то і грізно виглядав. Його дружина таксамо високого росту з поважним обличчям, а волос на голові вже пригадував на чорній осінній рілі перший рідкий білий сніг. Євген увічливо вклонився і заговорив:

— Добрий вечір вам! Вибачайте мені, що я в таку пізну пору несподівано до вас прийшов.

— Доброго здоров'я! А за вибачення треба троха підждати!

Євгенові ця відповідь не подобалася. Він легенько усміхнувся:

— Пане! На вибачення я піджду, але я не жебрак. Я, пане, навіть і жебраків зневажати не люблю.

Василів батько видивився на Євгена, прибрав увічливий вигляд і сказав:

— Молодий пане! Мені ваша відповідь навіть дуже подобалася. Але скажіть мені...

— Батьку! — обізвався Василь. — Чи ви знаєте, що це за людина до нас у гості прийшла?

— Не знаю! Але бачу, що в його молодих очах не буденна мудрість скривається. А вжеж таки мені старому здається, що мудра людина в таку пізну пору ночі до незнайомих людей у гості не приходить.

Кремезний старик усміхнувся, кинув свій погляд на Євгена і ніби спитався: ану, яку тепер ти відповідь даш. Але Євген у мить пізнав цього старого пана, що він підходить до тих людей, які розуміються на перехрестних стежках і люблять брати на перехрестя других, тільки — Боже борони — не беріть мене. Він це зрозумів, але не хотів сказати тому панові: — Пане, говорите, що я ніби вас надто стурбував приходом у цю пізну пору ночі. А те, що ви в цю саму пору кричите до свого сина, що вона індіанка, то нікого не турбує? Не турбує вашої дочки, вашої дружини, яка ось біля вас зібрана стоїть. Чого вона в цю пору зібрана?! Аджеж вона не знала, що я до вас у гості прийду. Чи не приготувилася вона до баталії, яку ви, пане, в цю пору думали встроїти своєму синові.

Але Євген цього не говорив і про це не питає. Він увічливо звертається до старого пана і каже:

— Пане, буває у житті й таке, що найкраща і найбільш правдива відповідь може бути шкідливою і може обезцінити людину, як що вона висловлена не в свою пору. Пане, шаную ваш дім і ще раз прошу, вибачайте мені, що в таку пізну пору до вас несподівано загостив.

Старий так уже поважно й задумано дивиться на Євгена, хитає головою і починає говорити:

— Так, вибачаємо і просимо, щоб і мені вибачили, що може на початку нетактовно привітав. А ти, Василю, як бачу, в цім випадку мені правду сказав, що зараз до нас поважний гість прийде. Ну, Василю, до знайомства! Яке його ім'я і хто він такий?!

— Його ім'я Євген!...

— Ну, а даліше?

— Я не знаю! Євгене! Яке твоє назвище?

Старий пан видивився і до Василя: — Як це так? Сказав, що поважний гість, потім ще питає в мене, чи я знаю, що це за людина до нас у гості прийшла. А тут показується, що і ти не знаєш. Тут знова якась загадка.

— Пане, — заговорив Євген. — Моє ім'я Євген Данченко, українець, робітник — металіст. А що тепер такий час настав, що висувається фізична праця з рук, то я рішив з Канади виїхати на короткий час сюди до Америки і тут почасти приглянутися американському життю. І ось між іншим і до вашого міста загостив. А тут і не без причини у ваш родинний дім.

— Пане Данченко, ви є цікава людина для мене! Кажете, що ви є фізичний робітник. А по вашому одінні й вигляді ваших очей я добачую у вашій особі високої якості образовану людину. . . . Моє ім'я, Тимофій Доф, властитель деревної фірми. А це моя дружина Марія, яка чомусь дуже загадочно приглядається на вас. А це наш син Василь, ви вже знаєте його. . . . А там, ось вже чути, по сходях сходить на долину моя дочка Адріяна. . . .

Євген і всі вони звернули свою увагу на двері, з яких нараз являється прегарна й гнучка дівчина. Ішла з такою

повагою, що пригадала Євгенові скупаний літний раянок по дощі. Сині очі неначе рожі весною дишуть, а волос на голові, багатий та ясний, пригадує собою правдивий шовк. Адріана приглядається Євгенові, стає зворушена, а потім біла — біла як сніг. Нараз сльози, правдиві та щирі дівочі сльози. Вона вмить впала в обійми своєї мами і таки голосно почала плакати.

— Мамо! Це він! Мамо, що я маю робити... Я його в руки поцілую... Мамо... В мами появилися сльози на очах. А проте її обличчя говорить, що вона вже неоднo пережила. Вона цілує свою донечку в чоло і глибоко — глибоко зворушено, та лагідно говорить:

— Будь спокійна, моя Адріано! Тиж нераз мені говорила, що будеш себе почувати дуже щасливою, коли зможеш побачити його і зможеш подякувати йому. Тож дивися на нього. Ти своїм серцем і душею обожаєш його, а тут він ще такий гарний... Його, моя донечко, великий Бог до нашого дому прислав. Тож ходім та привітаймо його...

Мати з дочкою Євгена щиро привітали. Мати в чоло цілувала, а дочка сльозами вітала, слів у неї не було. Пан Доф зо своїм сином як з гробу повставали. А Євген так виглядав, немов би його там не було. З його очей нові зорі сіяли, про глибину душі, про вищий світ в красі життя, золоті шати снували і несли його серце на Божий престіл.

Він за таке щире привітання вклонився до рук поважної матері, а її донечку Адріану увічливо взяв за руку і попросив сідати.

— Дякую вам, молода панно, але прошу сідайте, бо ви надто зворушені...

Євген підвів Адріану до крісла. Вона з великою вдячністю дивиться в очі Євгена.

— Євгене!... Прошу нехай це крісло буде для вас. Виж у нас дорогий гість.

— Так, так! — підхопив пан Доф. — Сідайте, пане Данченко, бо як бачу, то ваша зустріч з моєю дочкою й вас немало захитала. Ну, і не без того, щоб цей образ не відбився і в моїй душі. Велике враження на мене зробило, ко-

ли я вже довідався, хто ви такий. Знаючи вже, кажу вам велику правду, що для таких гостей ніколи пізної пори не має . . . Вони все приходять на нас! . . .

З голосу пана Дофа така струна брентить, що в його дружини, дочки, сина та Евгена, мурашки поза плечі починають шукати своїх доріг. Він підходить ближче до Евгена і дальше говорить:

— І я тепер вас прошу вибачити, що на перші зустрічі з вами, може, може не мудро привітав. То вже чотири роки проминуло і в таких обставинах, що про зустріч з вами я свою надію загубив. Я цієї ночі на свого сина ждав . . . Під впливом алкоголю з тяжким огірченням і зо страшними думками ждав . . . Ждав і діждався . . . Син прийшов і ви з ним. Показалося, що коли ви з моїм сином вже до нашого дому увійшли, то з ваших очей дихнуло те, про що я говорити словами не знаю . . . Свята стріла вашого зору розброїла, а образ вашої зустрічі з моєю дочкою, так глибоко в моє серце запав, що я тепер чую як воно бється . . . стукає і говорить: Його Бог, до нас у гості прислав . . . Бється і ніби крикнути хоче. Скажи йому і спитайте його, чи він чув, як ти свого сина індіянкою привітав. А певно, що чув, бо ось широкі вікна отворені.

Так, пане Данченко! У мене великий клопіт з моїм сином і я цієї ночі з страшними думками на нього ждав . . .

Евген сідаючи на крісло, задумано дивиться на пана Дофа.

— Пане Доф! . . . З ваших слів розумію, що ваш син мавби залюбитися в індіянську дівчину і з цього приводу мавби бути великий клопіт і страшні думки у вас. Чи так?

— Так, пане Данченко! Мій син в індіянську дівчину залюбився . . .

— Я тут не бачу ніякого великого клопоту. А про таке, як страшні думки, то зовсім нічого. Коли вона індіанка, то і напевно правдива дочка американської землі. І можливо, що коли ми добре приглянемося на неї й добачимо в її особі високу гідність людини, тоді напевно свого роду особистість в зникаючу мраківину розплинеться . . . І клопоту не буде.

Тимофей Доф, захитується від цих Євгенових слів. Євген це бачить і дальше додає:

— А можливо, що згодом Василь що іншого добачить і собі де далі дівчину знайде.

— Так, так, пане Данченко! Знаменито! Дуже знаменито! Він де далі собі дівчину знайде. Про це будемо говорити пізніше. А тепер, пане Данченко, розкажіть нам, про ту Червону Ріку загадочно зрадливу і звідки вас великий Бог провадив, що ви в так важний та страшний момент для моїх дітей найбільш гідну людину, певну Божу поміч дали?

— Пане Доф, такі моменти, трапляються в житті, але мені здається, що вони не належуть до буденної мови і мені якось загадочно говорити про них. В таких моментах ділає рука Бога.

Пане Доф!... На гряниці між Канадою і Злученими Державами, біля Червоної Ріки стоїть Канадійське містечко, що називається Емерсон. В тому місті американські і канадійські залізні дороги, творять собою перехрестя і так розходиться в свою путь. Між ними на одній залізній дорозі, котра почерез згадану ріку біжить, стоїть великий залізний міст і біля того мосту з іншими людьми я деяку поправку робив. Отже по скінченні праці я рішив бодай на один день піти за гряницю і щобудь побачити, як в Америці люде живуть. Рішив і так зробив. До Пембини першого американського невеликого, але гарного містечка, що стоїть над тією самою річкою в стейті Північної Дакоти, я пішки прийшов. Там зловив переїзджаюче авто і поїхав кілька миль на південь до містечка Джоліет. Містечко дуже маленьке й на перший погляд виглядає непривітно, бо брак зелених дерев. Та за те люде дуже ввічливі. питають, розпитують, та так приязно, що здається, що ти вже з ними роками живеш. Там я перебув можливо годину, потім пішов пішки на схід, в стейт Мінесота, в напрямі містечка Норкот. З думкою, що береги Червоної Ріки пишаються буйними деревами і як не буде поблизу людей, тоді своє одіння і черевики паском на голову привяжу і так на другий беріг перепливу. А коли ні, то дальше на північ, там

перепливає порон, про це мені в містечку люде сказали. І там пороном перепливу. Отже з такою думкою я може чверть милі пройшов. Нараз я почув, як позаді мене авто зашуміло, зближалось і вмить біля мене стало. З авта отворив двері середного віку ввічливий мужчина і спитав, куди йду і на авто запросив. Я дуже вдячний був. Бо за кілька хвилин я вже в наміченому містечку буду. Але за хвилю я самий із себе, дуже здивований був. Замість прийняти я чомусь безнайменшого надумання подякував і сказав, що я чомусь хочу пішки йти. Він автом рушив, а я як закопаний став. Мені так зробилося, що я самий себе нерозумів. Аджеж дорога досить далека, а тут ще такий гарячий день. Жаль, що не поїхав і жаль як бувби пішки не йшов. Кажу вам правду, пане Доф, що той момент для мене був дійсно дуже дивний. І так я здивований прийшов до берегів Червоної Ріки. Нараз я почув гомін з того місця, де я думав на другий беріг переплисти. Почув плюскіт води і радість життя у голосі молодих людей. Дівочий голос пригадав мені здалека гомін арфи. Я хотів побачити, але густі зелені віти високих дерев мені не давали. А в долину до самої ріки не йшов, — не мав сміливості ту радість перебивати. Тоді я звернувся на північ в ту сторону де порон мавби перепливати. Від гомону веселих людей чим раз дальше відходив. Та нараз я почув голос розпуки, почув, що Червона Ріка хоче забрати життя молодій людині... Дівочий голос розпуки: — “Брате я топлюся!” — стрілою мене просік. Тут настає момент, де людина летом голуба біжить. В бігу, щоб дати поміч людині, здається мені, що сам Бог з мене моє одіння здіймив. Одне добре памятаю, що на місце рятунку, я вже нагий прибіг. В мить побачив при другому березі Василя. Він по шию уводі стояв. Був у розпуці. Я крикнув: “Дальше вглиб не йди!” І в той момент скочив до ріки туди, де дівочі руки мигнули зпід води. Дав Бог і я до Адріяни дуже скоро доплив. Але вона вже була під водою. Велике щастя в тім, що за першим разом, коли я пірнув, то попав попід її руки за рамя своїми руками і почув, що вона ще при житті. Це вмить, велику в мене вродило надію, а що память в мене була, що до

берега не дуже далеко, я діткнув землі і що сили попід воду вже з Адріяною догори вруках до берега приплив. Велика радість... Але вмить почув, що внеї затихло життя. Тоді я скоро перегнув її почерез своє плече і почав трясти з думкою, що вона в себе води набрала. Показалось, що думка була святою, води багато було. Потім я положив її на землю обличчям до трави і почав ритмічно її бедра своїми руками стискати, щоби повітря до її легенів прибуло. А Василь гірко плакав біля нас... Нараз ми почули життя... Адріяна почала хлипати... Коли я це почув, то мені здавалося, що до мене почав цілий світ клонитися, а я його своїми устами цілую. На знак її життя, Василь склонився до неї і з плачем радості почав її цілувати. Цей великий образ вже запевнив мене, що Адріяна живе. Тоді я зпам'ятався, що я зовсім нагий. А моє вбрання на другім боці ріки, десь там куди біг одно за другим порозкидане лежить. Тоді я спитав Василя: — Юначе!... Чи не має тут у вас чого, щоб я обвинувся? Він сказав: Так, там десь недалеко на траві ми маємо рушники. Сказав і схопився, щоб мені принести. Я йому відповів, щоб він біля сестри сидів і пішов сам. Яких двіста кроків в сторону проти води, на березі під деревом, рушники знайшов, там одним до пояса обвинувся, а другий в руці до Адріяни і Василя приніс. Коли вертався до них, то Адріяна вже сиділа на траві, але змучено плакала і дивилася до землі. Я спитався, де ваш дім і сказав Василеві, щоб негайно сестру додому забрав. Василь відповів, що дім далеко, але ми тут маємо наше авто на горі. Тоді я Адріяну перепросив, щоб вона не противилася мені, взяв її на руки і сказав Василеві, щоби мене до авта повів.

Йдучи до авта, підгору чим раз вище, чую Адріяна тяжчою стає. Вона щиро дивиться мені ввічі, на її обличчі родиться легенька усмішка і вона заговорила до мене: — Положіть мене на землю, бо чую, що зможу разом з вами йти. Я поставив, і ми вже всі троє поволі до авта прийшли. Василь відімкнув авто, взяв своє убрання і пішов в невеличкий гайок і там перебрався. Те саме в авті зробила Адріяна, а я тимчасом недалеко авта на траві сидів.

Коли вони із одіння перебралися і Василь до авта вернувся, тоді я сказав: — Коли ваш дім далеко, то негайно рушайте до Норкоту до лікаря. Думаю, що молоду панну потім дуже буде голова боліти. Сказав, Василь послухав, рушив автом, впоследне руками дали поклін одні другим і я самий назад до ріки вернувся. Переплив ріку на північно-дакотський беріг, там позбірив своє одіння, черевики, вбрався і вже про Норкот не думав, а берегом попри Червону Ріку назад до Емерсону вернувся. А той рушник, що я взяв, великою пам'яткою далеко заграницею в мойому куфрі стоїть.

Родина пана Дофа з пошаною і з великою вдячністю слідує за словами Евгена, так уважно, що здається навіть не дише. А з очей Евгена в майбутність правда сіє. Він щиро дивиться ввічі родини і продовжує свої слова.

— Пане, Доф . . . і ви, поважна мамо гарних дітей! . . . І ви мої, друзі молоді. Вже чотири роки проминуло з того часу, — ми тоді у розквіті весни були. А тепер вже в своїх роках до літа приходимо, а згодом і осінь прийде . . . А там зима. Зима, яка кожного питає: яка весна, яке в тебе літо було? І там кожний про себе мусить свій іспит здати . . .

Але я тепер не про це. Я хочу сказати, що продовж чотирьох років наш вигляд чи мало змінився, бо ми росли. І я думав, що колиб випадково хоч і стрінувся з вами, то ледве чи хто з нас пізнав би друг друга. А показалось, що так. І я цієї ночі, знова у своїй душі великий образ змалював. А це те, що я в так пізну пору і так несподівано, цієї ночі до вашого дому прийшов . . .

Пане Доф! . . . Тут щось вищого і щось глибшого у людських душах блукає. Я тільки великому Богові дякую, що він мене вданий час над Червону Ріку післав. А цієї ночі я до вас у гості прийшов, що дальше буде . . . я не знаю . . .

Евген замовк. Родина Дофа, з великою вдячністю підходить до нього. Він каже:

— Сльози матері і дівочі сльози радості та вдово-

лення, що Адріяна живе, мене ангелом привітали і я це як поклін весни у свою душу приймаю.

— Я дуже рада, що ви, молодий пане, до нашого дому прийшли. Моя дочка Адріяна нераз згадувала про вас та все жалувала: — Мамо, чому ми його не можемо знайти? — Нераз бувало зійде на долину заплакана тай каже: — Мамо!... Я його у сні бачила, він такий дужий, а чомусь плакав передімною. Тоді коли ви моїх дітей до Норкоту до лікаря післали, вони потім до ріки вернулися і шукали за вами, але знайти не могли. А коли вернулись до дому, то ми потім в тій околиці в часописі просили, щоб ви свою адресу подали. Ми подали, але відповіді не було. І так рік за роком минав і ми вже про вас надію губили. А тут нараз ви в наш дім прийшли.

Пані Дофова звертається до Андріяни тай каже:

— Ну, моя донечко, тепер на тебе черга, тиж його обожала, скажи йому чого так скучала твоя душа...

— Мамо! Евген про це вже сказав. Він сказав, що нині сльози ангелом привітали і він їх як поклін весни у свою душу прийняв. Мамо, це голос душі, це така велич, що я про неї словами говорити не знаю. Одно скажу, що я вже тепер чую у своїй душі спокій. І тішуся, що батько Евгенові вже про індіанку згадав. Думаю, що про це дальша мова піде, з вірою, що Евген дасть щирю пораду батькові. Про це мені його очі говорять.

— Адріано!... А чому б не Василеві? — підхопив пан Доф.

— Ну, може й Василеві. Добре, що ви про це сказали.

Адріяна відповіла і своїми очима глянула в очі Евгена.

— Так, так, моя дочко, сказав, бо бачу, що треба сина рятувати, а то він піде туди, куди люди не йдуть.

— Батьку!...

— Нічого, сину, про це ми пізніше поговоримо, а тепер я хочу нашого гостя по своєму привитати. Отже піди до буфетної кімнати та принеси нам грецького сім-річняка. А потім буде більше охоти до говорення.

Евген чує, що в голосі пана Дофа не дуже то мудра

струнва бренить. Він уважно звертається до нього і говорить:

— Пане Доф!... Ви попередно мені сказали, що ви цієї ночі із страшними думками на свого сина ждали, а тим часом і я прийшов. Отже коли так, то послухайте, що я вам скажу. Я, пане Доф, належу до тих людей, що уступки в своїх думках нікому не роблять. А коли хтось до справи має кращі і сильніші аргументи, тоді я там вчуса і піддаюся. Щодо справи вашого сина Василя і дівчини, в яку він залюбився, а ви цьому противитесь, то це справа важна. І я тієї думки, щоб застановитися глибоко і поважно над тим, що є таке дійсна любов і над тим, що батько противиться і до чого це може довести, коли син таки стоїть при своїм. Отже, це справа така, що тут захохта сімрічняка зовсім не надається. А навіть може бути дуже шкідлива. Я свідомий цього і я алькоголю взагалі не вживаю.

— Славно, пане Данченко, дуже славно! Я нераз своїому синові наказую, що алькогол дуже велика спокуса людини.

— А самі то... замітив Василь.

— Так, але старому вже і Бог простить, вже така натура. Часом як не випю чарки вина, то, здається, й почати не знаю.

— Пане Доф! Можливо, що про справу, яку ви намітили, починати не будемо. Справа між вами і вашим сином Василем є родинною справою. Добре обдумайте і прийдіть до того заключення, що пощо так робити, щоб ще хтось поза вашим домом знав.

Тимофей Доф задумано дивиться на Евгена, потім хвилюється тай каже:

— Ні, пане Данченко! Справа так стоїть, що коли син не послухає і я його на добру дорогу не наведу, то я йому таке весілля справлю, що аж світ дивом здивується. Так, мій син з індіянкою хоче мені чуба навязати, хоче щоби індіянка для мене невісткою була.

На Евгеновім обличчі малюється великий образ життя. Він задумано і серіозно дивиться на обличчя Дофа

і бачить, як по ньому дивними дорогами мигають білі то червоні краски. І ніби говорять до нього: Будь уважний і мудрий, бо це не є жарт. А родина Дофа з найбільшою увагою дивиться на Євгена і очима питає, яку він відповість дасть. Євген довго дивиться, а потім питає:

— Пане Доф, що ви скажете, коли я попрошу вашого сина Василя, щоб він мене познайомив із своєю дівчиною, тільки для того, що може я добачу в ній високу гідність людини і потім вернуся і скажу вам, що не буде ніякого пониження, вона вашою невісткою буде.

— Пане Данченко! Я й тоді скажу, що дівчина про яку мова йде, є на причуд гарна... Але мій син молодий, він ще сліпий в коханні. Він того не знає і не хоче розуміти, що любов, це вогонь, який займеться і вічно має горіти. А як не буде багатства, не буде чим підпирати той вогонь. А багатством любовного вогню й є національна натура. Що буде як індіанської дівчини звичаї та її натура не схоцуть підпорядкуватись naturі і звичаям білого американця?

— Тоді, пане Доф, вогонь гасне, а в серці лишається біль і душевна руїна.

— Так, так, пане Данченко! — з великою радістю потвердив Василів батько. — Ви, пане Данченко, велику правду сказали!

— Євгене! — Підхопив Василь. — Я не хочу, щоб ти батькові помагав.

— Ні, Василю! Я хочу вам обом допомогти. Я хочу сказати, що бувають люде, що з одної національності побіраються в других. Але ці люде належать до виїмків. Вони належать до тієї висоти, що добачують велику красу і в інших народів. І одні других національні перлини шанують, як велику святість. Такі люде як побіраються, то почувуються може щасливі. Але ці люде поки що належать до виїмків. А велика більшість належить до тих людей, що тільки поверховну красу покохають, а наслідки такі, що замість до гідних людських висот, вони своїми дітьми пусту вулицю наповняють.

Євген замовк і звернув свої очі на Василя. Василь якось загадочно подивився на батька, а потім до Євгена.

— Евгене, Діяна належить до тих перших . . .

— Діяна? Це гарне ім'я. Добре, Василю! Я тепер далше до батька говорити буду.

— Пане Доф, в попередних ваших словах я замітив, що ви сказали, що дівчина про яку мова йде, є напричуд гарна. Як так, то коли ваш син справді щиро в неї закохався і в разі, якби вдалося вам відмовити його від неї, то чи не передбачуєте тут у своєму синові іншої руїни?

— Ні, не добачую! А як би була, то багато менша. Я є тієї думки, що мій син Василь тільки в поверховну красу залюбився. А ви добре змалювали, що поверхна краса, це така загадка, що засліпить розум молодой людини, людина запалиться, а опісля в практичному житті переконається, що то був тільки солом'яний вогонь. Краса полинає, а натура таки по своєму творить життя.

— Батьку! В Діяни великий характер людини! Чи це не належить до доброї і мудрої натури?! . . .

— Так, сину, належить. Але мені цікаво тебе запитати, що саме тебе так нагло притягнуло до тієї дівчини, як не поверховна краса?

— Так, батьку, краса! Але коли ви такий практичний чоловік і граєте ролю, що ви ніби не числитеся з красою, то пощо ви цілий город, що кругом дому і біля кухні цвітами засадили, а милю за містом бараболі?

— Це, сину, я роблю старим досвідом, це так, щоб всьо на своєму місці було. Я хочу, щоб і ти на своєму місці стояв, а з індіанкою тобі зовсім не по дорозі.

Василь сердито дивиться на батька, але мовчить.

— Пане Доф! — заговорив Евген. — Від кухні миля за містом бараболі, а кругом дому прегарні цвіти ростуть. Чи це практично?

— Так, пане Данченку, ви і самі знаєте, що це належить до високої культури.

— Так, пане Доф, це дійсно належить до високої культури. Цвіти, це живий артизм, що збагачує душу людини. Цього бажає розвинена людська душа. А що буде, коли я Діяну побачу, потім скажу, що ваш син справді рожу знайшов?

— Я і тоді скажу, що йому з індіянкою неподорозі.

Евген чує глибоке огірчення у відповіді пана Дофа. Він звертається до Василя і питає його: — Василю, колиб ти проти батькової волі одружився з Діяною і пішов з нею між своїх людей в товариство свого кола і там вже переконався, що Діяна дійсно тобі неподорозі, що тоді? Чи ти не жалував би, що не послухав свого батька?

— Евгене, коли ти побачиш Діяну, то тоді сам прийдеши до педеконання, що це твоє питання є зайве. Діяна це така дівчина, що ти можеш на край світу йти з нею і не повстидаєшся.

— Може і так, Василю, однак всі молоді люде, коли закохаються, то подібно говорять. А коли поберуться, то багато з них стають розчаровані. Але ми про це можливо пізніше, а тепер я хочу спитати дещо Адріяни.

— Адріяно . . . Чи ви добре знаєте Діяну?

— Так, Евгене, знаю.

— Скажіть мені в якому світлі бачите її?

— Мені здається, що це вже так в природі буває, що коли дівчата одна до другої подібні своєю красою, то кожна із них думає про себе, що вона таки краща. Але я вам тут про Діяну тільки правду хочу сказати. Діяна це собі така дівчина, що хтоби не поглянув на неї, то просто впивається її красою.

Про неї індіянські парубки говорять, що вона не доступна чарівниця, яка чарує своєю красою мушин, але приступити до себе не дозволяє. А старі індіани говорять, що вона богиня русалок і по їхній мові від Бога накази передає. Вони цю легенду так шанують, що коли Діяна купається на Озері, то вони тоді навіть до озера не йдуть. Але ось що головне. В неї великий характер, вона в школі всіх нас, як ми були школярами, попередила і до вищої пішла. Я є тієї думки, що коли вона справді кохає Василя, але ось мені навіть дивно булоб, якби він від неї уступив . . .

Так, Евгене! Діяна, це не є красавиця, це людина, що хто її знає, той серцем клониться і душею обожає . . . Чого батько цього не бачить, то я незнаю . . .

— Евгене! — заговорив Василь. — Ти чуєш? Діяна, це людина, що хто її знає, той серцем клониться і душею обожає. Чи це в розумінні мого батька, мала б бути тільки поверховна краса і тільки звичайна індіанка? Ні, Евгене, це така людина, що я отверто скажу батькові, що тільки одинока смерть мене від тієї дівчини відірве.

Василь сердито звертається до свого батька і потверджує.

— Чуєте, батьку? Так, одинока смерть!...

— Ні, сину! Ти молодий, тобі треба про життя говорити, а коли тут мова йде про смерть, то ти цю сторону для батька лиши. Я вже старий і я для тебе сину все віддам... А там?... Там далше, то вже буде твоя річ... Одно ще повторю. Сину, тобі з індіанкою не подорозі... Я ще, сину, почекаю, побачу, як ти завтра і позавтра мої слова приймеш.

— Батьку! Що це ви говорите? Я вас не розумію! Невже ж я вимагаю від вас вашого життя?

— Так, сину, ти мене зрозумів-...

Василь з огірченням звертається до Евгена і просто розпучливим голосом питає його.

— Евгене! Колиб ти на мойому місці був, щоб ти батькові сказав?

— Я сказав би, що буває і таке кохання, що ломить свої границі і летить аж туди, де людський розум і знання не сягає. Однак я є тієї думки, що в нас вистарчить розуму і впертість побороти. Василю, чи Діяна знає, що твій батько тобі з нею до шлюбу стати не дозволяє? І які в Діяни думки про це?

— Ні, Евгене, я про це її не говорив

— Не говорив? Коли так, то пощо ти тут батькові про смерть говориш? Адже ж на підставі слів Адріяни про Діяну, я маю уяву, що Діяна справді високо гідна людина і ти її кохаєш і не сказав, що ти за неї з батьком клопінт маєш. Кохаєш і таку важну справу в тайні перед нею тримаєш. Це говорить мені, що у вашім коханні тих висот немає, до яких людське знання сягає. Буває і таке кохання, де парубок говорить до дівчини і каже, що він

її так любить, що за її любов, кожної хвилини готовий на смерть. Дівчина всміхаться і каже: — То вмирай, я собі другого знайду! Такого, що в коханні мріє про життя, а не про смерть. Можливо, що і Діяна належить до цих. Однак я є тієї думки, що ти повинен про цей клопіт сказати їй. Тоді можливо, що і Діяна над тією справою подумає і скаже: “Так, нам не подорозі...” І ти, тоді мушиш числитися з судьбою і таки мріяти про життя. А можливо, що Діяна сама до твого батька добере такі думки, що батькова незгода ранніми сумерками перед великим сонцем розплинесь. І тут тоді в цій справі будеш мати спокій. Та чи будете щасливі?... Про це я і люде не знають.

— Евген замовк і своїми очима задумано спочив на багатих образах, які в покою на стінах звисали і своїм глибоко мистецьким змістом ніби думу шептали про плавання природи у своїй красі. Евген довго хоче дивитися і хоче бути старим філософом, щоб збагнути думку геніального артиста-маляра. Але тут уже Адріана не дає.

— Евгене, а що ви думаєте про вислів батька, в котрім батько сказав, що він вже старий і Василеві все віддасть?

Евген легенько всміхається та й каже:

— Я думаю, що це не про маєток і я на той вислів троха закусив свої зуби. Про це можливо пізніше, а тепер мені цікаво, чого то вже Василь мовчить.

— Евгене, я тепер думаю про ту дівчину, що сказала: “то вмирай, я собі другого знайду.”

Василь сердечно всміхнувся і продовжив.

— Ти дійсно мені тією дівчиною багато сказав.

Так, так, — підхопив пан Доф. — Я вже казав, що пан Данченко належить до тих людей, що вони завжди на час приходять... Ти, сину, добре роздумаєш і по своєму товаристві кращу знайдеш. А тепер нам треба гостя таки погостити, та сказати йому, що він таки трошки довше побуде в нас. Ану жінки загляньте до кухні та де-що прилагодьте на стіл, бо ось вже ранок заглядає до вікна, а ми і не питали, що може гість голодний. Це та-

кий гість, що слово на вагу бере і на кожне слово вміє відповідну ціну наложити.

— Добре, Тимофею, — заговорила його дружина — я піду та дещо злагоджу, а ти Адріяно в товаристві Евгена будь.

— Ні, мамо, я хочу з вами. Мені цікаво щось говорити до вас.

Адріяна увічливо перепросила гостя і пташкою вслід за мамою до кухні пішла. А там? Це вже дівоча розмова з мамою: “Мамо, який він дужий та бистрий, як орел. Мамо, я бачу, що батько від його слів вже починає бути добрий.”

— Так, дочко, але треба уважати на батька, щоб він собі не підпив.

Мама з дочкою, пораючись біля кухні, вели тихеньку розмову, як дві голубки. Тимофей Доф вже гейби двом синам батьківські накази дає.

— Так, так, пане Данченко, хто час молодості не вміє шанувати, той на старі літа гірко свою долю клене.

Він наказував, а згодом отворилися двері і Адріяна до їдальної кімнати попросила до стола. Коло стола Еуген вже більш гостинну мову розвів. Розумно підніс свою увагу на гарно виглядаючі та смачні страви, так, що і пан Доф, хоч виглядав журбою прибитий, то в товаристві Евгена, таки добре смакував.

— Пане Данченко, ви знаєте, що мудре слово краще від ліку, кленусь перед вами, що вже буде з рік, як я так смачно снідав. І я таки ще маю охоту про Діяну з вами говорити і то так, що чим скорше Василь розв'яжеться з нею, то краще для нього буде. А то, як візьмуть в зуби, то тяжко буде показатися між людей.

— Батьку! Ви мене з Діяною лишіть. А коли вам таки так цікаво, то я попрошу Евгена, щоб він вже побачив Діяну, а потім і мені буде цікаво, що він буде про неї говорити до вас.

— То добре сину, я поїду з Еугеном і він побачить її...

— Ви поїдете?! О ні, батьку! То я поїду!

Тимофей Доф задумався, а з його обличчя можна було догадатися, як лисиця шукає нових стежок. Він позою старого лиса дивиться на Євгена, а потім говорить.

— Пане Данченко! Велика мужність у ваших очах вродила в мене просьбу до вас. Я бажаю, щоб ви прийняли дарунок від мене, а це одіння до прогульки. Можливо, що там прийдеться вам пройтися троха по лісах, а одіння, яке в мене на думці стоїть, для лісової прогульки буде вигідніше для вас. Отже прошу вас, чи приймете згаданий дарунок від мене?

— Так, пане Доф, прийму. Це зв'язується з прогулькою до Діяни і це для мене навіть дуже цікаве. Вона ж індіанка, правдива донька американської землі.

— Так, так, пане Данченко, поспідавши, вам з Василем треба на гору спати йти, та добре проспиться, щоб у сні свою кров оживили і потім були в повнім русі життя. А то, коли людина невиспана, то виглядає дуже млява і ніби не своя. А Діяна таких гостей не дуже то любить. Ото ж прошу подайте міру вашого одіння і то, пане Данченко, від черевик аж до шапки на голові.

Євген подав свою міру і пішов спати на другий поверх. Василь Євгенові вказав гостинну кімнату до спання, а сам пішов до своєї. Кімнати в пана Дофа прегарні, всякі вигоди та прибори на ліжку — це гусячий пух. Коли Євген вже ляг, то почував себе, ніби то він в гарячий день холодної сметани напився. Він про те все несподіване та про Діяну своїми думками перекидав і так у морі тих думок розплився і по хвилі заснув

І сняться йому чийсь очі,
Стукіт руки до дверей,
Він питає: Хто? Що хоче?
І чує крик людей.

Дивись — бачиш? Люде в крові,
Плачуть, рвуться і падають.
Потім знову зриваються
І не знають, куди йдуть.

Евген тревожиться у своєму сні. Перед його очима являється в золото-срібному сяєві в довгому рожево-білому одінні прегарна дівчина. Вона тримає в правій руці квіти, а лівою рукою бере Євгена за його праву руку і каже йому:

— Ходи!

Він піддається і вона веде його через великі, невідомі йому перед тим ліси. Виводить на високу гору і каже:

— Дивись!

— Євген дивиться, стає здивований, а опісля радісно говорить:

— Це моє рідне село!

— Так! Оце в образі твоїх діточих літ..

Евген знає своє рідне село. Вечорами Дністер таємничі думи наводить, а його село над Дністром. Хати поринають в буйних овочевих деревах, а в корчах агресту соловій звиває своє гніздечко. Хто ще не сказав про нього, що він гарно співає? Коли в пізну пору ночі людський гомін завмірає, соловій тим радіє і ще краще співає. А місяць в ту пору так і рветься поміж дерева, щоб своїм сяйвом хоч трошки обняти білі стіни рідних хат.

Як люблю. Там місяць, а там гора. Висока та гладка, неначе сметаною годована та зеленою, дорогоцінною ковдрою накрита. А попід гору річка цілісенький вечір журкоче по камінцях. Здається, що то не річка шукає дороги поміж зеленими вербами, а дівчина, що завітчає темнобагрові коси білими квітками і біжить. Біжить купатися до великого Дністра. А кругом річки попід гору Євгенове село. Здається, що тільки що скупалося в пишньому Дністрові і проситься: Дивіться на мене, яке я гарне!

А там . . . Чуєш? Життя, гомін творить! Дівчата від праці в пізну пору із поля до дому йдуть. Хоча тяжко працювали, але ж вони дівчата. Природа в дівочу душу вложила свої закони. Вони вертаються до села, жартують, співають. Ось, незабаром неділя. Дмитро до танцю пальцем кивне . . . Які ж вони гарні, ті наші парубки!

Йдучи радіють і так із поля громадно приходять до

села. Село переплітається дорогами. Дороги розділюють дівчат на гурти, чимраз на менші і менші і так аж до одиниць. Дівочий гомін тихне, завмірає, лише в слід за ними Дністер гуде загадочні думи. Опісля ворохобляться півні і один по однім вістку несе, що незабаром ізза синіх гір сонце надійде. Соловії шлють досвітну хвалу в простори небес, а по хвилі зорі тають і сонце виринає.

Сонце, село і срібноперлий ранок над Дністром.

Село ,село . . . Евген ріс в тому селі рік, але не виріс . . . Багато поля, на полі мужики, а до того поля паном один пан . . .

В друге вказує рукою, на повоєнну картину і каже:
— Ану, тепер придивись.

Евген дивиться і болючо рукою лапає себе за груди.

На місці передвоєнного села — страшні руїни чорніють. На Євгеновім ріднім обістю, біля розваленної хатини біловолосий батько його сидить. Поруч батька його рідна мама. Вона вся в журбі, тугою поорана, вказує рукою і розпучливо говорить:

— Дивись . . . Туди далеко, туди на захід . . . Десь туди далеко моя дитина пішла . . . Чуєш . . . Наша дитина . . . Наш син! . . . Ми ждемо, а він не вертає до нас . . .

А коли Евген поглянув на Дністер, то здавалось йому, що й воду сплювали вороги. І гори кругом обкрадені, не такі веселі, як колись були. Сумно похилились і немов у вітра питають:

— Де ті діти? Куди пішли, чому не вертають? . . .

Евген розпучливо дивиться на руїну рідного села і пробує крикнути проклін. В ту мить пробудився і побачив, що він у чужій хаті.

Сонце вже пів дня сягало. Евген потихо зібрався, взяв до рук олівець і папір і біля столика почав писати вірша.

Як я був дитина, мене мати вчила,
Богові молитись, щоб дав добрий сон,
Щоб ангела з неба післав подивитись,
Як крізь сон всміхаюсь до райських вікон.

А в ранці як встану сонце зустрічати,
Знова Богу молюсь, щоб щасливо жив,
Щоб ніколи злого нікому не діяв
І в його опіці з ангелом ходив.

А тепер приснилась моя мати рідна,
Що там із руїни з рідної землі
Серцем у світ кидає, в сльозах ожидає,
Й говорить до неня: Десь там в чужині...

Мамо моя добра, знаю твоє серце,
Вчила ти молитись, та не дала меч,
Щоби злобним звірям в грудях затопити,
Словом пролунати: День волі воскрес...

Гей, краю мій рідний, моя Україно,
Стільки ти там родиш

Стукіт до дверей перериває писання. До кімнати увійшов Василь.

— Добрий день, Евгене!

— Доброго здоров'я! Як бачу, Василю, ти вже мені нове одіння приніс?

— Так, але знаєш Евгене, як я побачив це одіння, то воно мене здивувало. Яюсь дивно, загадочно і смішно. Точнісінько подібне Діяна має. Тільки та різниця, що її жіноче, а це чоловіче. І ти знаєш, що я догадуюся, що батько щось думав, як це одіння купував.

— Та певно, що щось думав. А якже ти хочеш — купувати і нічого не думати?

— Ні, Евгене, ти мене не зрозумів. Ось що я тобі хочу сказати. Ти сильної волі і духом сильніший від мене. Батько це бачить і мені здається, що він тебе до Діяни підготовляє і під її смак він тобі це одіння купив...

— Послухай, Василю, що я тобі скажу. Як що твій батько, таки не хоче щоб ти з Діяною одружився і в цім намірі він мені цей дарунок купив, то він не зле думає. Одначе не всі думки і не всі бажання сповняються. Але

ось що головне: ми поїдемо і будемо бачити Діяну. Я хочу довго дивитися на неї і з нею говорити. Колиби показалося, що вона залюбиться в мене, то це не буде моя вина. Це буде великий знак, що вона тебе не кохає. І ти, Василю, це собі добре запам'ятай.

Василь загадочно і нервово дивиться на Евгена. Евіген це бачить і говорить далі:

— Однак на підставі слів Адріани про Діяну, я думаю, що Діяна є тією дівчиною, що людей шанує, але тільки одного кохає. І як що Діяна тебе дійсно кохає, й ще до того вона є такою, як її Адріана схарактеризувала, тоді ми скажемо батькові щоб він постарому не думав. А може я що іншого в Діяні побачу. Добре приглянуся до неї і тоді скажу: Василю, старий розум треба шанувати.

— Ні, Евігене, як ти на неї приглянешся, то цього не скажеш. Діяна це людина. Вона між дітьми дитина, а між вченими скромна та цікава. Між звичайними людьми вона з будня просто свято творить. Евігене, я не є захвалена дитина, але скажу тобі, що Діяна, це ланя розкішних лісів. Одно, що мене непокоїть, а це те, що батько дійсно починає страшні речі говорити. Він тепер себе трохи в руки взяв тому що ти до нас прийшов. Але передше він таки взявся дуже до п'ятики. І все одне й те саме: "Василю, індіанку покинь, тобі з нею не по дорозі..."

— А чому по твоїй думці, Василю, батько так завзято проти Діяни стоїть?

— Та я думаю, що це ти сам знаєш. Мій батько багатий і почуває, що він від індіан дужедалеко стоїть. Він хоче, щоб я з багатою одружився.

— А колиби ти з Діяною одружився проти батькової волі, чи тоді батько вділить тобі свого майна?

— Про це навіть і мови немає. Він мене прожене. Але я про це недбаю, я з Діяною і на край світу піду. Одно, що мене мучить, це те, що батько дійсно стає дуже заклопотаний, так що просто стає несвій. І цей клопіт чи мало відбивається на моїй мамі. А це тому, бо він просто смертю грозить. Ти мусиш вплинути на батька, щоб він по старому не думав.

— Як бачу, то ця справа виглядає таки троха грізна і можливо, що прийдеться троха на тебе вплинути.

— Ні, Евгене, я вже своє сказав і думаю при своєму стояти.

— Бачу, що справа дійсно важна і тут треба таки дуже холодно думати. А що далше буде, то побачимо. Але якщо ми не будемо розважно думати, то може статися таке, що краще булоб, щоб ми про те не чули, не знали і не бачили.

— Евгене! — Заклопотано одізвався Василь. — Пообідаємо, а по обіді поїдемо і ти будеш бачити Діяну. А коли ти вже добре приглянешся на неї, тоді напевно будеш по моїй стороні. Отже прошу — збирайся й підемо на обід.

— Добре, поїдемо! Мені дійсно цікаво побачити Діяну. А тоді можливо прийдуть глибокі і кращі думки про неї говорити з батьком.

Евген пішов до кімнати, де була вигідна ванна до купання. Там вмився і в нове одіння вбрався. А що одіння високої якості й добре пасоване, то Евген в ньому справжній молодець. А проте він краший від себе не виглядав. Атак собі, що коли побачуть дівочі очі, то щось у серці застукоче... І родиться, щось не вимовне у душі... Але Евгенові в дарованім убранні від далекої йому людини ніяково було. І коли він вже разом з Василем зійшов на долину, то по увічливім привітанні він сказав про це Адріяні. Адріяна в пишнім, святочнім одінні привітала його і щиро попросила, щоб він той дарунок від неї прийняв. Евген подякував і вдоволено сказав:

— Я вже почуваюся, що вбрання моє.

А коли вони вже засіли до обіду, Евген знова звернув увагу на добрі потрави, та гарно одіту Адріяну. Адріяна та її мама це дуже любили. Евген додав:

— Але ваші очі, Адріяно, довго приглядатися на ваше одіння не дають.

Ці слова це дарунок для Адріяни. Вона весело всміхалась. Її очі це дійсно синього неба глибина. Її мама уважно дбала, щоб Евгена якнайкраще біля стола при-

нимати, а старий Доф з Євгена своїх очей не відвертав. Вдавав веселого, але журба на його обличчі свої скиби вкладала.

— Пане Данченко, мені подобається велика мужність у ваших очах. Думаю, що ви належите до тих орлів, що як треба, то й страшно хмару крилом розбивають. Про це мені ваші очі говорять. Отож беріть та таки добре обідайте, а там у лісі, побачите, може треба буде довго погуляти. Та уважно, щоб якого лиха не було.

Євген дякує за уваги. Пообідавши, Євген з Василем і Адріяною вийшов надвір. побачити пахучі цвіти в городі. Між іншим Адрія зірвала три рожі, одну дала Євгенові, другу Василеві, а з третьою знову звернулася до Євгена:

— А цю третю, передайте від мене Діяні . . .

Євген подякував, вклонився і тоді з Василем пішов до будинку, де стоять двоє коштовних авт.

— Василю! А це що за автомобілевий будинок, що до нього ні дороги ані брами для авта немає?

— Зараз побачиш!

Василь отворив двері і Євген побачив багато різного приладдя до праці в огороді. Автомобіля таки не бачив. Аж коли вже зійшов широкими сходами надолину тоді зрозумів, що будинок вимурований у підгіррі, так, що брама для авт вже зовсім на другу дорогу виходить. Василь отворив браму, посідали на авто і по хвилі пропали з очей міста в буйній красі лісів.

Хто мав нагоду бути в буйному лісі серед літа і ще до того вмie серцем і душею дивитись, той знає його красу. Море зелених дерев дише хором співучих пташок, а запах живиці і диких пахучих цвіток, ніби просять тихим шепотом: “Дихай, людино, довго жити будеш.” І гори, як хмари і долини, як море, а крутою дорогою машина гудить. Вона сердито поборює немудру дорогу.

— Василю, не дуже розпускай машину! Дивись, які тут яри. Краще поволі та розкажи які очі в Діяні і коли буде весілля?

— Про весілля ще не знаю. Треба так робити, щоб

батько подобрів. А про очі Діяни, то скажу правду, що не знаю як сказати. Здається, що дуже чорні і здається, що сині...

— Ага, це чар. Таку красу словами не легко змалювати. Тут треба поета. В чорних очах синє небо зірками сяє, в ранок весни одягається й пливе понад гори і до серця заглядає як в глибоке море...

, Евгене! Це дійсно поезія! Це про очі в Діяни... Скажу тобі правду, що ти в цих словах...

Нараз колесо грюкнуло до каміня так, що авто чуть у пропасть не пішло. Василь в ту мить став на гальму, запер машину, але так, що мало з авта не повипадали. Це добре, що так, бо колиб два три кроки наперед посунулись, то булиби у царство спокою пішли. Вони вийшли з авта оглянути колесо.

— Евгене, маємо щастя, що вісь не вломила, а то були б пішки йшли.

— Пішки? Подивися якби так два-три кроки неперед. Яка там безодня, а звідтам, як зуби велитня, сиво-гранітні шпилі скал. Вони напевно нас пішки були б не пустили... І тоді для нас синє небо в чорних очах було би пропало.

— Це твоя вина!... Ти про очі Діяни, так поетично висловився, що дійсно ті слова мою увагу від машини в свій полон забрали.

— Я вже бачу, що то моя вина. Одначе я є тої думки, що очі в Діяни дійсно мусять бути гарні. І я вже про них на авті більше говорити не буду. Бо пощо тоді здалися гарні очі, як ми в яр заїдем. Гей! Гей! Поете, якщо колись тобі прийдеться про дівочі очі поезію писати, то замість в ранок весни одягати, дві-три слові на увагу, щоб карк не зломати.

Парубки сердечно всміхнулися, посідали знова на авто і вже з більшою увагою пігнали в морю краси дорогою в дальшу путь.

— Гей, як крикнув Гамалія: будем, хлопці, жити! Будем жити, вино пити, яничарів бити!...

— Як чую, то в тебе Евгене і голос артиста. А яка чудова мелодія...

— Василю, колесо тримай! Я вже більше не буду!

— Нічого, ти співай, а я очі на дорозі вже добре тримаю.

— “Гамаліє, серце мліє, ось, ось наше море. І по хвилі заховались за рожеві гори.”

— В тебе дійсно і на голос великий дар. А про очі Діяни ти таки дуже гарно сказав. Цікаво мені, що ти скажеш, як вже їх побачиш?

— Як що це буде в бігу авта, а ти будеш при кермі сидіти, то нічого не скажу.

Парубки сміялись і далше словами перекидались. А згодом були вже біля дому, де жила Діяна.

Широка площа, а на площі, як у казці замок, з тяжкого дерева майстерно збудована Діяни хата стоїть. Вікна і двері на схід до полудня ніби говорять: — “Колись тут не майстер — різьбар нас вложив.” Перед хатою модерно впорядкована трава. Рівно, а далше уже по узгіррю стелиться і ніби по воду до яру біжить. На захід від хати обширний город. Кругом усюди, куди лиш поглянеш, видно, що тут панує господарська і модерна рука. На полудне від хати на зеленій траві у тінях високих дерев, біля столика Діяна стоїть. Вона в прекраснім індіянськім національнім одінні, а понад чоло завязаний гердан. З лівого боку на голові до гердана пришите велике орлове перо. Брови чорні, а очі? . . . Про очі Діяни Василь сказав, що вони здається чорні і здається сині. І ось в тім, що називається в слові “здається” криється така глибока тайна краси, про яку можна тільки душею збагнути. Очі в Діяни вічно весною говорять. І волос подібний з бровами й очима, мабуть про русалку легенду складає. Вона як царівна в казці стоїть на зеленій траві біля столика, а біля неї на лавці в півколо індіянська дівтора сидить. Сидить і, неначе прикована до очей Діяни, слухає, як Діяна найкращою легендою стелить дітям дорогу до кращого життя.

Діяна кінчить про легендарну героїню і проголошує що на слідуючий день буде говорити про одного начальника,

який був дуже славний і як він ту славу і силу розвивав ще від малого хлопця.

Діти радіють, тішуться новою темою і гомоном пташок розходяться до дому.

— “Скінчився сон, сон давніх дум, скінчилась хвиля мрій. О, ти питаєшся, чом сум глядять зза моїх вій. О, ти питаєшся чом сум глядять зза моїх вій...”

— Евгне, це дійсно дуже чудова мелодія.

Василь звернув автом праворуч на бічну дорогу і даліше говорить.

— Ось бачиш? Вже хата недалеко. В тій хаті Діяна живе.

— А чим це треба пояснити, що з її подвіря так багато дітей виходить?

— Вона своїх школярів розпустила.

— А це як? Таж тепер ферії.

— Нічого, то не державна школа, а приватна, вона індіанських дітей вчить.

— Як бачу, то вона і вчителька.

— Так вона є душею місцевих індіан.

— Якщо це правда, що вона душею місцевих індіан, то я тієї думки, що вона тебе кохати не може.

Василь подивився на Евгена, але відповіді не дав. Його обличчя ніби говорило: — Що ти мені верзеш?

Вкінці приїхали і спинили своє авто недалеко подвіря під великими деревами на траві. Василь з Евгеном вийшов на двір, а проти них назустріч підійшла Діяна. Вона в одінні на зеленій траві, пригадує Евгенові корч рожі в розквіті, що цілується з проміннями сонця у тихому саду. А тихий сад у Божому одінні вповитий, пригадує Евгенові Діяну.

Літо, трава, кругом зелені дерева, а на площі біля хати Діяна парубків вітає.

— А-а-а, здорові були! Здоров, Василю! Як бачу то ти з новим гостем приїхав до нас!

— Так, Діяно! Це Евген Данченко, прошу познайомитися.

—Здорові були, пане Данченко!... Данченко?...

Якщо не помиляюся, то ви родом з країни козаків? Чи вгадала?

— Так, я українець. Прошу прийняти рожу від мене, це для вас Адріяна передала.

— Адріяна? ... Щиро дякую. Це святочний дарунок для мене.

Діяна прийняла рожу і з пошаною її поцілувала. Потім звернулась до Євгена:

— Пане Данченко, про ваш край і про козаків читала, хоч не багато. Але я мала нагоду чути вашу Національну Капеллю під геніяльною рукою професора Кошиця. Той хор душу і серце вашої України мені показав. Так... Він багато, дуже багато мені про Україну розказав... І тепер скажу вам, що ви зробили велику приємність, що разом з Василем до мене у гості прийшли. Ви ж козак з країни, яка світові дала найкращу хоральну мистецьку красу. Це арфа свята, яка сказала про вічне життя...

Вона знова поцілувала рожу.

— Ви бачите? Вона вже вяне... Я не люблю зривати таких гарних цвіток. Але Адріяна знає, що незадовго осінь прийде... Як вернетесь, то подякуйте їй... І як закоханої дівчини немає, то згадайте мої слова і про осінь... А тепер вибачте мені. Я піду на хвилику до хати і там переберуся, а потім над озеро підемо.

Вона пішла до хати. А Євген, як зачарований в морі дум, на траві стояв. І якось ніби не хотючи прошептав Діяни слова:

— Я не люблю зривати таких гарних цвіток. Але Адріяна знає, що незадовго осінь прийде.

— Євгене, ти вже бачив її і скажи, що думаєш про Діану?

— Якщо Діяна кохає тебе, і якщо твій батько мене не схоче зрозуміти про неї, то я скажу такі слова, що йому волос на голові дубом стане. І як ще і тоді він буде стояти при своїм, тоді я тебе з Діяною на край світу пішлю. Це справді русалка... Одне, Василю, пам'ятай. Ти сказав, що Діяна є душею місцевих індіан... А може...

Вони говорили і про красу і інтелігентність Діяни. А як вже Діяна з хати вийшла і заговорила до них, тоді знову неначе хтось чутливо рукою новий акорд на арфу вдарив. Вона вже була в американському прогульковому одінні. З високими холявками черевики поверх штанів. Ще вище понад холявки до коліна темножовті панчохи, трохи ясніщі штани, а ще ясніща сорочка. Точнісінько подібне до Євгенового вбрання. Діяна вийшла і всміхнулась:

— Тепер ви дивіться на мене, а я на вас, а Василь нехай каже в кого краще убрання.

Василь всміхнувся: — У вас обоїх краще!

— Але в мене на споді ще і до купелі є

— То добре, Євген побачить, як ти пливати вмієш. Бо і він добрий пливак.

— Коли так, то ми на другий беріг перепливемо. Отже ходім до озера. А ви, Євгене, привезли з собою до купання вбрання?

— Ні, Діяно, я не знав, що тут озеро є. І Василь мені про це нічого не сказав.

— То нічого, я так як ви є, у воду затягну.

Вони сміялись і йшли стежкою по узгір'ю в долину до яру. В яру Євген почув і побачив, як зпід гранітної скали бе води велика нора і кругом творить чисту широку криницю. Діяна вказує і каже:

— Ми звідси воду беремо!

— Це, Діяно, дійсно багатством чудова природна краса. Неначе срібними перлинами вибігає і по камінцях, ніби гомоном русалок, біжить в долину до озера.

Євген довго приглядається на красу природи і нараз ніби крикнути хоче: Я цей образ змальований бачив у пана Дофа на стіні. І ще на тому камені великим індіанська дівчина стоїть. Але він про це не сказав. Він неначе старий мудрець, чомусь замовчав.

Вони оглянули криницю, а потім пішли далі стежкою в напрям озера.

Діяна йде вперед і голосом соловейка вказує Євгенові в буйному лісі красу природи.

— Євгене, ось бачите? Ясень до берези клониться,

а там знова сосна ніби залишається. За нею смерека, за ними, як диво гранітна скала. А туди далеко стелиться долина, на зустріч видніє висока гора. А там знова гори верхами до неба. Щось з небом говорять, потихо шепочуть. А тут, ось дивіться, яка гарна пташка. Личко біле, на грудях червона, крильця чорні, а на крилах білі стяжки. А он там друга сива, не така вже гарна, але за те краще співає. І все те здається кожне про себе, а добре приглянсья, то так і бачиш, як все кругом в одну симфонію зливається і так ніби ангельськими крилами на добраніч сонцеві хоче передати свій поклін. А потім у вечірні сумерки одягнеться і дрімуче склониться до сну. А вранці знова сонце прийде і золотим подихом шепче, потихо поцілує і скаже: Вставай...

І знова все встає, в його промінях росою вмивається і знова бачиш, ангел крила розпустив... І люде встають. Одні сумують, другі веселяться, а треті сміються і біжуть. Біжуть і в бігу сплять. Кругом і в далі нічого не бачуть, тільки про себе думають і самі себе не пізнають.

Евген слухає Діяни і дивиться на її ритмічний рух у ході і здається йому, що Діяна це не дівчина, а жива арфа в думі праліса творить вищу і вищу симфонію краси.

І так вони над озеро прийшли. Озеро невелике. Пригадує трикутник і на перший погляд видно всі його береги. Воно неначе у замку закуте, кругом з граніту скеля стоїть. А там, де прорветься сира земля, там пишуть високі дерева.

Діяна слідкує за зором Евгена і на його обличчі шукає, як він красу приймає, а потім говорить:

— Ви бачите? Як казочне військо кругом на чатах стоїть. Стоїть і ніби дивиться і бачить себе в озері на дні. Плесо озера подвоює красу, воно у спокійні дні для неба і для своїх берегів зеркалом лежить. А ми люде часом і підчас бурі до зеркала заглянемо. Ми його маємо на стіні і на бюрку. Часто і з собою носимо і все час від часу заглянемо на свою красу... Це гарно, це до культури належить...

Діяна дивиться на Євгена і на Василя і даліше говорить.

— Так, всі люде люблять подивитися на свою красу. Одначе тільки та людина найкраще може добачити себе й дійсну свою красу, що любить дивитися в те зеркало, яке для неї і про неї люде підсувають. Але таких людей ще багато нема... А тепер я вас оставлю на хвилину і трохи на озеро поплину.

Діяна відійшла і недалеко на широкій скалі розібралась. А що в неї на споді до купання зелене вовняне вбрання було, то і не треба було їй ховатися. Тут вже її стан і гнучкість в дівочій красі. Євген з Василем посідали, дивляться, але у них слів немає. Вони мовчать. Діяна вже розібрана підійшла на край скелі й звідтам русалкою, як бистра стріла в воду пірнула. А коли виринула, тоді як ластівка у повітрі, далеко на озеро поплила.

— Василю! Вона дійсно вміє пливати і то видно на суші й на воді.

— В неї гарний стан, Євгене!

Діяна до берега приплила, тоді між ними знова ожила розмова.

— Ну і чому ж ви не привезли купелеве вбрання? Вода аж просить: ходи сюди! Справді дивна сила води. Так вабить, а коли візьметься понад сили, так зараз і пораду дає. Спускайся на дно, там спічнеш. Добре старі люде говорять: вчися, чи знаєш, а проте таки з великою водою не грайся.

Василю! А тепер як ти будеш гарний і чемний, то я тебе і Євгена до нас на вечерю запрошу, а в заплату ти мене по вечері автом повези на майдан. Там цього вечора наших людей зібрання буде.

— Добре, Діяно, повеземо!

Долинами уже вечірні сумерки налягали. Діяна пішла за скелю і там убралася, а потім вони пішли до її дому на вечерю. Йдучи до дому, Діяна звертає увагу на велику, стару сосну, що майже на нагій скелі росте.

— Подивіться на ту велику стару сосну! Вона тут століттями стоїть і століттями пишається своєю красою.

А пригляньтеся на її ґрунт... Нага скала. Проте вона не плаче і не нарікає. Вона як великий мудрець своїми коріннями в кожду щілину заглянула і крізь розколи граніту вперто побігла до сирої землі. Здається, що прикована до скелі, а проте пишається не плаче й не нарікає.

Діяна пристала на хвилинку і прислухується голосові вивірок.

— Ви чуєте? Вони говорять, що цієї ночі буря буде.

— Як це, Діяно? Аджеж ні вітру ані хмарки ніде немає.

— Я не певна, але мене про це колись мій дідусь учив. Ану, пригляньтеся на пташок. Багато з них вже в цю пору повинні спати. А проте як вони бистро перелітають з дерева до дерева і замість співати, тільки коротенькими звуками перекликаються і виглядають тривожні... Коли мій дідусь мене про це вчив, то він на закінчення завжди повторяв: Діяно! Це належить до тонкості. З цим треба зжитися, серцем слухати, очима дивитися, а душею пізнавати...

Як сокіл стрілою гайнув час Василеві й Євгенові з Діяною. За хвилю вони вже були з Діяною в її хаті на вечері. В хаті Євген помітив примірну чистоту і чимало прегарних індіанських хатних виробів. Все на своєму місці. А найбільше впала в очі Євгенові велика дубова шафа — напів шклянна, а в середині напакована добірними книжками. Мама Діяни виглядає молодо і своїми рухами вказує на довге життя. Вона ввічливо та щиро привитала гостей. Сказала Євгенові, що вона вже знає, що він з України і попросила до стола вечеряти. Біля столу і Діяну разом з гостями гостила, а її обличчя матірною душею говорило: Понад мою дочку кращої в світі немає!

Євген з Василем щиро дякували за смачну вечерю. А мама Діяни випрошувалася. — Таки з вами на майдан не поїду! Хочу з радості самітно плакати — і таки, здається, цієї ночі буря буде.

— По вечері Діяна пішла до своєї кімнати. Там переодягнулася знова в своє індіанське убрання. На прощан-

ня Діяна з мамою поцілувались, парубки на добраніч вклонились і всі троє пішли на двір до авта.

На дворі вечір вже свої крила розпустив. На небі чистий, а в пралісі такий спокійний, що про бурю навіть і думки немає.

Коли вони вже посідали в авто, Василь розпустив машину і за кілька хвилин були вже недалеко індійської оселі. Оселя стелилася до схилу східних гір, а недалеко оселі, в південно-західній стороні широкий майдан, зеленою травою покритий і де-не-де у сумерках дрімують розлогі дерева.

На середині майдану, стоїть невисока, але широка скеля, як твір різьбаря. Для вигоди видовбані п'ятирядові сходи доверху пригадують, що ніби ту цілу будівлю хтось з литого бетону збудував. На верху скелі невеличкий, але яскравий вогонь горів. Він своїм червоним язиком пробує кинути світлом до стелі неба, але крила чорної ночі ставлять свої грязиці і ніби потихо говорять: Досить для тебе кидати світло на своїх людей, які з пошаною дивляться на тебе і шанують як символ вічного життя.

На скелі недалеко вогню стояв індійський начальник. Він у поважних літах, як голуб сивий, в індійському строю і в короні орлиних пер на голові. Кругом скелі на траві стоїть поважна громада людей. До неї Діяна разом з Василем і Євгеном потихо підійшли. Всі дуже уважно слухали начальника.

Він говорив глибоко і обдумано. Вказав на недостачі і злі сторони своїх людей, згадав деякі індійські легенди:

— При подібних легендах, не кажучи нашої історії, ми нарікаємо на білих людей. В цьому є рація. Однак як ми добре приглянемося на обставини, як вони склалися і складаються, то замість нарікання, мусимо оставити деякі наші легенди на неділю, а в будях братися до реального діла і в дечому брати примір від білих людей. Головне — опановання техніки, кооперації та рільництва. Дальше, медицини, учительства, та інших наукових предметів, яких між нами навіть дуже брак.

стрілою вилетіти на другу планету, то вже потім, як буде хата своя.

А коли вам таки цікаво, який всесвіт завеликий, то мільйонами миль не смішіть себе перед Богом на землі. А зміряйте його вазонками і тоді пізнаєте і відчуєте душею. Коли ми хочемо вазонку до вазонка уложити, то один з них мусить бути більший. А коли ми знаємо, що всесвіт дуже великий, то він мусить стояти ще в чимось більшим. А те ще більше ще вчимось і так в безконечність. Хто хоче в цій величчї добачити вічну працю руки Божої, той плакати nebude, що праці немає. А візьметься навіть до тієї праці, щоб праця була. Але в нас є чимало чого штучного в державі. Є і такі, що пробують зловити Бога за ноги. Цією думкою науку про цифри не ігнорую. А скажу, що два рази два є чотири. І коли в державі є люде, що мають чотири, а другі крім злиднів нічого, то тут якраз твориться вовча натура. А голоден вовк мусить когось пожерти або вмерти.

, Старий начальник підіймає свою руку догори і продовжає:

— Отже подібних примірів нам від білих людей брати не треба! А те, що є гарне, треба вчитися і треба величати. Нехай наша душа у чесній праці з Богом розмовляє.

Начальник вклонився, а вслід йому почулось гучне признання від людей. Він зійшов на долину а на його місце вийшли три старі індіани. Вдарили на бубни і кругом скали почався веселий танок, що по їхньому “пав-вав.”

Евген звертається до Діяни:

— Діяно, ви дійсно можете похвалитися особою свого начальника.

— Повірте, що він під час виборів, ніколи за собою агітації не провадить.

Начальник підійшов до Діяни і здоровив:

— Як бачу, Діяно, ви в товаристві мені з незнайомою людиною прийшли. Василя знаю, а цього молодця, здається мені, що перший раз бачу. Бравий молодець, в очах його весна свої цвіти розвиває.

— Пане ватажку, прошу познайомися з ним! Це Євген Данченко.

Вони звіталися, Євген погратулював начальникові за промову, подякував і промовив:

хачалник Мені буде приємно, як ви почуєте як говоритиме Діяна! Зразу побоювалися, що коли Діяна піде до великого міста, то місто її до себе прикує. А показалося, що сам Бог її до нас в дарунок повернув, Вона не тільки що сама буде вчителькою між нами, але ще й кілька наших хлопців вибрала і в людей вивела: одного на кооператора, другого на агронома, а третій, сподіємося, буде добрим лікарем. Велика в неї пошана для своїх людей. А ось скінчила високу школу і замість на вакаціях погуляти, збирає нашу дітвору і біля свого дому для неї науку дає. І то так мудро, що діти до неї роєм біжуть. Недавно приглядався і слухав, як вона до дітей говорить. Мої старечі очі молодіють і знова серце оживає до чинного життя.

На обличчі старого начальника Діяна дорогим скарбом лягає. Вона дійсно є великою радістю в його душі. Він так до Євгена говорить про неї, і так виглядає, що він Діяну за цілий світ не проміняв би. А коли бубни вдарили послідний акорд і кругом танок затих, тоді начальник знова пішов на підвищення і покликав Діяну до слова. Настала велика тишина. Діяна підходить сходами на гору, а назустріч до неї начальник. Він здимає зо своєї голови корону з орлиних пер і ставить її на голову. Червоносрібне світло вогню лягає на обличчі Діяни і творить таку красу, що, здається, що навіть і самий вогонь потихо питає: Чи це дійсність, чи може сон? ... Хто цей образ малює таким, яким він є? ...

— Де наші люде не живуть, то там між ними завжди вогонь горить. Буває, що два старики у лісах стрінуться. Але без вогню не розмовляють. Вони розкладають малий вогонь, підтримують його і тоді біля нього своїми думками міняються. Про добро мало, а про то, що їх більше болить. Буває і таке, що біля вогню оглядають свої рушниці і жаліються, що не можуть нічого сполувати,

а вогонь горить і часом поза їхніми плечами серна пробіжить...

Про вигоди вогню говорити не буду, про це ми всі знаємо і знаємо про його злі сторони. Буває, що через необережність він велику шкоду людям приносить. А проте ми любимо вогонь. Любимо його найбільше тоді, як він для нас ядро — яскраво горить. А коли він тільки крутиться і мляво тліє, тоді ми не любимо його. Але ми знаємо причину, чому він добре горить. Невідповідні дрова!

Життя людини дуже подібне до вогню. Воно вічно горить, не в формі полум'я, а в формі його духа творчого. Вогонь не людина! Чоловік лютий, як вогонь. Але він такий щирий та добрий, як у холодну днину теплий вогонь... А бувають і такі вислови: Кисне, як осиковий вогонь. Це не є гумор, це взято з життя і пристосовано до життя. Буває, що не тільки одиниця своїм життям кисне між людьми як осиковий вогонь, а бувають навіть цілі народи, які замість палати яскравим життям, в чужому ярмі, понуро гнуть свою спину. Це багато залежить від їхнього способу думання, як вони виховані і хто і для чого виховував їх. А далі залежить як вони для майбутності виховують свою молодь, своїх дітей.

У вихованні велику роль грає те, щоб пізнати натуру дитини і добре зрозуміти своє відношення до неї. Точність, обов'язок і дисципліна. Не строга дисципліна над собою перед дітьми. Це тому, бо кожний батько і мама дітьми в роді поневолення їх, а дисципліна родичів над своїм рухом життя стає кормом діточої душі. Багато з нас думає, що дитину можна виховувати добре аж тоді, як вона пічне говорити до нас. Я є тієї думки, що до тої пори дитина вже є багато вихована, або багато зіпсута. Я піду далі і скажу, що дитина вже виховується навіть тоді, як вона зав'яжеться в матірньому лоні. Зав'яжеться і росте. Росте тим життям, яким її мама живе. Залежить, що мама їсть, що вона пе, як вона відноситься до свого мужа, як муж в тому поважному стані трактує свою жінку. Це все матір душею відчуває і природною дорогою передає до свого лона дитині.

Отже є душевні вимоги, щоб у родинному домі бурі не було. Бо навіть найменший дробязок, як він невідповідний для гідності людської душі, не виховує, а калічить дитину. А коли вже дитяtko на світ прийде, треба привітати його з думкою, що прийшла майбутня велика людина. І так подбати, щоб вона такою була. Тут треба дивитися на неї і завжди мати на увазі прегарний город. Чому він прегарний і хто коли і як його так гарно виростив. А чому в іншому городі забрали зверхність буряни? Тоді скажемо, що в належну пору господар свою працю занедбав... То вже і час змарнує, як прийдуть жнива...

Діяна дає вказівки в дальшому своїм викладі на підставі педагогів і свої власні спостереження, а коли вже прийшла до тих дівчат, що вже до вищої школи йдуть, вона сказала:

— Але буває і таке, що часом до нашого дому у гості шептуха прийде. А в нашому домі дівчата молоді і коли про них мова йде, то дівчата на ті слова дуже чуйні. Але не всі можуть критично розібрати. І коли в нашу хату шептуха вженеться і може навіть знає, що дівчатам ще і п'ятнадцять літ не має. То вона замість вказати, що дівчата гарні, чула, що добре вчуться і дуже гарно поводяться між людьми, в неї що інше на язичі! Вона тільки, що вженеться в хату, розявить рота і на ціле горло: А-а-а! Які ваші дівки великі! Хоч бери тай зараз віддавай!

Дівчата це чують... А наука не іграшка. Наука це мозольна праця в житті. І пощо труду, як шептуха каже, що я вже готова на віддання... І замість науки багато молоді за брудним голосом шептухи на вулицю біжить і там шукає жениха...

Діяна звертається в сторону дівчат і говорить:

— Сестри! Не шукайте на вулиці! Учійтесь і до праці як граніт ставайте твердими, а згодом до вас щось краще прийде!...

Діяна в дальших своїх словах малює образи з дійсного життя і глибоким змістом та приступно вказівки

матерям дає. В кожному її слові чути широкий гомін серця, в кожній думці чути працю її ума і велич розвиненої душі.

Вона у своїй промові виводить людину від немовляти аж до подружнього стану і мудро отворяє браму до краси, в якій вічно царює душа людини. А коли Діяна замовкла, то начальник встає з ослону, де передше барабанчики сиділи, піднімає руку догори і дрожачим голосом заявляє:

— Діяна, наша дочка!...

Коли вже гомін признання затих, начальник попросив до слова Евгена. Ця несподіванка зробила на нього велике враження. Але він не до тих належить, щоб боятись. Діяна здіймила начальника корону зо своєї голови і зложила на Евгенову голову. Евген стиснув обидві руки Діяни і вклонився. Під гучний хор “слава” Евген подав руку індіанському ватажкові і зворушений приступив до слова. Подякував начальникові і Діяні за несподівану честь, дав признання їхнім промовам. Додав, що добачує в Діяні велику людину. Далше говорить, що він вже мав нагоду багато разів стрічатися з індіанськими людьми і переконався, що вони у своїй правдомовності так високо стоять під тим оглядом, що є першими між всіма націями. Говорити неправду індіанська людина не знає. А коли яка правда може пошкодити комусь, то в таких разі вона мовчить. Це є велика чеснота. Колиби ця засада всіх людей опанувала, тоді можна б назвати це великим святом на землі.

Евген навів цікавий анекдот про одно індіанське масове зібрання. На тому зібранні між іншим виступив з промовою білий чоловік. А що той чоловік хотів показати індіанам, що він багато знає, то й багато говорив. А що вже було таки дуже забагато, то начальник — председатель звернувся до нього й каже: — Пане; вже буде з годину як я вас не слухаю, а решта слухачів вже давно дома спить! Я тільки чекаю, щоб вогонь погасити!...

Евген тут викликав між людьми такий сердечний сміх, що навіть старий начальник не міг себе вгамувати. Як вже

люди затихли, тоді Євген підняв руку догори і глибоко чутливим голосом промовив:

.... — Друзі мої! Щирі слова про вашу чесність вирізблю на папір і своїм братам на рідну землю передам...

Він вклонився і замовк. Гомін признання з боку індіян відгомонам відбився. Начальник приступив до Євгена і найпочеснішим індіянським звичаєм його привітав. Витягнув люльку з кишені, запалив, пару разів потягнув і подав Євгенові. Він те саме повторив і звернув начальника. Індіянські люде з пошаною приглядалися на ту церемонію, а хтось сказав:

— Це символ миру! Це образ людськості на землі!...

Як Діяна здіймила корону з Євгенової голови і віддала начальникові на підвищення вийшли старики з бубнами і знова почався танок.

Як Діяна з Євгеном прийшла до Василя, той якомсь загадочно виглядав. З тону його слів можна було дослухатися заздрості. Євген звернув свою увагу на ритмічні удари бубнів. Вслухався в їхню мелодію. Здавалось йому, що це самий праліс говорить, нову легенду складає і казкою понад гори в далекі безмежні простори несе. А коли голос бубнів затих, то вслід його ізза далеких гір, придушений голос грому неначе горами двигнув. Євген звернувся до Діяни:

— Діяно! Десь далеко хмара громом говорить і потверджує ваші слова... Так, цієї ночі в пізну пору буде буря.

....
— Так, буде буря. Я оставлю вас на хвилину і піду між той гурток людей, щоб дещо поговорити з ними. Опісля ми попросимо Василя, щоб мене відвіз до дому.

Діяна пішла між гурток стариків, між якими був і начальник. Василь почухавшись в голову, промовив:

— Ти знаєш що, ми як виїхали з дому, то нам чомусь і на думку не прийшло заглянути до авта, скільки ми газоліни маємо. Мені здається, що відвезти Діяну і доїхати до дому не вистане. Я піду до авта і подивлюся. Якщо замало то я таки зараз поїду яких дванадцять миль на пів-

ніч, там при дорозі є станиця з газоліною. Наберу, скільки влізеться і скоро поверну назад.

— Добре, Василю! Йди і подивися, а як покажеться, що треба то їдь, але так, щоб мені тут не прийшлося ночувати. І я з тобою поїду, але треба сказати Діяні.

— Ні, не кажи, нехай вона там говорить!

Василь пішов до авта і скоро пігнав догори. А з далекого заходу з хмари громи невпинно гуділи.

Індіанські люде позирали на захід і ті, що були з дальших сторін, почали опускати майдан. А коли вже і вітер почав будити верхи дерев по західнім небосклоні чимраз дужче почали блимати громові стріли. Діяна скінчила нараду з стариками і прийшла до Євгена. Молоді хлопці і дівчата, які були в товаристві Євгена, пошаною уступили слово Діяні. Вони прощалися, опускали майдан і йшли до дому. А тимчасом вітер чимраз дужче розхитував дерева і неначе фізичні вправи виробляв з ними, щоб опісля могли встояти в грізній боротьбі. Євген сказав Діяні, чому Василя немає. На заході градом кипіло. Сила електричних струй у хмарах неначе горами роскидала. Вітер по лісах вже не шумів, а просто у великий водопадний рев зростав. За хвилину на майдані остався тільки старий начальник. Він підійшов до Діяни й Євгена.

— Як бачу, то Василь із своїм автом покинув вас. А тепер ногами до дому немає куди. Буря вже лісами розкидає і ось-ось, велика злива буде.

— Нічого, батьку начальнику, злива нас не розмоче, а дорогу освітить блискавиця.

— Ні, Діяно ходімо скоро всі троє до моєї хати, то недалеко. Бо ось громи вже таки над головою львами ревуть. Але бачу, що з темряви дорогою виринають автові світла!

Діяна з Євгеном оглянулися і справді побачили, як Василь автом до них зближався. За хвилину і він вже біля них був. Він вийшов з авта та сказав:

— Скоро сідаймо і їдьмо! Бо кожна хвилинка грізнішою стає!

— Ні, мої добрі діти! Грізна сила вже почала лихом

по лісах гуляти! А у вас є три великі причини, щоб із нею на герць не ставати . . . Ваша автомашина запалиться, тому що грім жарту не знає. І як не машина запалиться, то і ромовиця вдарить або буря великим деревом кине на вас . . . Я просивби вас автом підїхати біля тієї скали, що ось там недалеко стоїть. Там затишно й безпечно, бо немає високих дерев.

— Батьку! Ми пождемо біля скали. А коли Василь схоче їхати, то я скоро у вашому домі буду! . . .

— Славно, Діано! . . .

Начальник бадьоро кинув рукою до гори і в мить в блесках і темряві пішов до дому.

— Василю!

— Нічого, Діано, поїдемо біля скали і там будемо ждати.

Вони посідали і підїхали на означене місце біля скали, а тим часом грізна хмара зближалась, кипіла та гула.

Василь щільно запер автові двері й здається страху немає. Бо авто нічого собі. Збудоване для сина багатиря. Хоч у воду кидай його, то не протече. А проте здавалось, що дика буря громами простору скалу порозбиває на куски і далеко ярами понесе. Хвиля за хвилею проминала, буря лісами водопадом гула. А страшна шмага громом та блеском очи сліпила і самим пеклом у наступі йшла. Більше нічого не почуєш. Вона всьо в свої обїйми бере. Страшна її паша жарою палає і лютим язиком блискавки по скалах товче.

Дочка пралісу Діана, дивиться і просить: — Не ламай прадумою вповиті ліси! — Та ба . . . Хто її там тепер почує, як там страшні електричні біси на ковалі гармати гартують. Вони гартують й дико регочуть і там та тут на тріски розривають тисячелітні дерева. Щей градоледом кидають і водою ллють і вогнем гартують з лютої пащі.

Варять, мішають та ревуть. Здається, що у пашу гори проковтнули і скали зубами на пісок січуть.

Діана хитнула головою:

— От тобі стихії, розбещена дитина гарцює і це ми називаємо гураган. Якби ту силу мож у збірник стягнути,

булоби чим двигати тягарі. Цікаву музику цієї ночі ми почули, прибрану у зелених, діяментово-білих синьо-голубих світлах. А як кліпне, тропне і моргне, то людина аж блідне й замість до танцю — нерви оживають, стає тиха і така мала...

Ось буря проминула, знова настала тиша. Чути було, як плачуть дерева. Ярами сердито вода шуміла, а на горбі в густих соснах сіроманець затягнув. На голос вовка обіззався пугач і про себе ніби вістку подав: Я ту-у-ут! Я живу-у-у! Його голос дивний, він неначе прадумою лісу говорить. Вдень орел, а вночі я король! — гукав пугач. А там далеко за горами вже на сході глухо голос грому воркотів. Хмари в східну даль пропадали, а понад ними по небозводі вже світало.

,— А-а-а, здорові були! — Роздався голос начальника. — Ну, якжеж мої діти, правда, що таки страшно було? Ну і погуляла дикими ногами, так, що здавалось, що вона львами по горах розкидала, та все горлала: Ану чия візьме! Багато шкоди наробила. Та що зробити? Та сила не в наших руках. Ось прошу, я вам маленький дарунок приніс.

Начальник подав хліб і три печені рибі.

— Дякуємо, батьку! Це справді смачний дарунок.

Діяна з Євгеном таки спритно з добрим смаком коло риби і хліба заходились. Старий начальник з вдовolenням дивився.

— Коли я з хати виходив, мій чотири-літній правнук видивився на мене тай питає: “Дідусю, а хліб і риба кому?” “Богові” кажу, “за те, що бурю і громи перервав.” А він каже: “Дідусю! А ви чому йому скорше не дали? Ви не знали, що як голодний, то тихо сидіти не буде? А тепер маєте! Шкоди наробив і нас побудив і таки мусите дати!...”

, — Чуєте, що дитина говорить? Каже, що голодний тихо сидіти не буде! А то й шкоди наробить і таки треба дати. З його діточих грудей сама природа говорить. Він на мене жде! Уявіть собі мої, голуби молоді, це не внук, а правнук на мене чекає. Це свідчить, що в мойому

житті вже не одна буря прогуділа поверх моєї голови. І не одна буря чимало шкоди наробила, а проте я на неї ніколи сердитий не був. Я вже старий, вже багато літ проминуло, а проте, як дивлюся на таких людей, як Діяна і ви, то хочеться як день так ніч з ними розмовляти і старим серцем в старих літах разом з ними троха погуляти... Так, я вже старий: на вісімдесят і вісім році життя. Знову понад голову буря гайнула, а, проте, наші збори цієї ночі сказали мені, що я ще довго житиму. Пане Данченко, ваші слова до нас і про нас, остануться великою пам'яткою в наших людей.

Старий начальник бадьоро висловлював свої думки, а як вже вода зійшла вся, він підняв руку до гори.

— Діти мої дорогі! Будьте здорові і щасливої дороги! Я вже йду, бо на мене правнуки ждуть!

— Йдіть здорові, батьку! Щиро дякуємо за хліб і рибу.

Начальник внаслідок кивнув рукою і вже одитий в синьобурім ранку пішов до дому.

— Він справді прожив, він вже на правнуки багатир, а проте ще зимою лісами на полювання йде. І часом так влучно скосить звірину, що молодий позавидує йому.

— Цікаво мені, чому він завдячує своє довге життя? Він на його літа дуже молодо виглядає — сказав Євген.

— А хочби й тим, що як він каже, вже не одна буря багато шкоди наробила, а, проте, він ніколи на неї сердитий не був. В нього багато добрих прикмет, вміє природно жити, до всякої праці з розумом береться, завжди думає, які наслідки будуть. Справи розбирає зо всіх сторін і тим ніколи на своєму сумлінні не терпить. А головне, що він дійсно вміє красу душею любити. В таких справах, як гураган, він каже: Треба прийняти! Бо знова погода буде.— говорила Діяна.

Врешті стрималась: — Гей, парубки! Ось вже ранні зорі в білому дні розтопились. Я ще не спала, а пополудні треба знова говорити до дітей.

Василь рушив автом. А що по зливі й бурі дорога змінилась, то чимало перешкод було. Тут вибої, а там дерево через дорогу лежить. Та американці практичний

народ. На всякий випадок у скрині Василювого авта навіть сокира була. Вони прорубали дерево, відкотили набік і таки за короткий час вже були коло Діяниного дому.

Діяна з пошаною подякувала за товариство, Евгенові сказала, щоби він від неї передав поклін Адріані за рожу. А потім звернулася до Василя:

— А ти, Василю, поздорови від мене, свою улюблену Аделю! . . .

, Ці слова неначе довбнею вдарили Евгена по голові. Він загадочно подивився на Діану і завважив:

— Ви певно мали на думці сестру Адріану, а ви сказали Аделю.

— Ні, Евгене, в мене думка таки про Аделю була. Василь вам про неї не говорив?

— Ні.

— Можливо, що не було часу. Думаю, що він цього вечора познайомить вас. Вона дійсно гарна людина.

Василь почервонів. Еуген догадався, що Василь не на своїому коні сидить. Але він не питає, а звернувся до Діяни.

— Беручи ваші слова, вірю, що Аделя гарна.

— Евгене, вона належить до тих кращих дівчат. Ну, вже рушайте! Мені треба спати йти.

Авто рушає, Діяна в останнє махнула рукою і пішла в хату. Василь і Еуген поїхали домів.

Машина сердито поборює зливою попсугу дорогу. Сердиться, стогне й гуде. А що коштує, то таки добре біжить. Нараз Василь стримав авто. Вони виходять надвір і оглядають величезне дерево, що лежить через дорогу.

— Евгене, щоби ми тут і цілий день сиділи, то цього дерева сокирою не перетнемо! . . .

Еуген засміявся — Як щоби ми сиділи, то і за десять літ воно тут сиділо б . . . Але тут треба братися до роботи. Ось бачиш в ньому верх поломаний, берім тоті кусні. Тут підкладаймо з обох боків в роді містка, а тоді переїдемо через дерево.

— Це добра думка! — Крикнув Василь.

Парубки взялися до роботи і таки добре підгепалися.

Заки роботу скінчили, то виглядали як ковалі в кузні. А коли вже підклад був готовий, тоді Василь уважно переїхав на другий бік і потім далі. Євген серйозно задуманий сидів біля Василя.

— Що ти думаєш про Діяну?

— Василю! Мені справа не ясна про тебе і про Діяну. Я не маю що сказати твому батькові.

— Що тобі неясне?

— Наперед спини авто, бо ми ще десь тут у скали заїдемо.

Василь спинив авто і вважно та якомсь ніжно глянув на Євгена.

— Говори, Євгене...

— Василю!... Діяна це цінна людина, я просто обожаю її. Але ось що я тобі скажу. Продовж цілого нашого часу в її товаристві, я недобачив найменшої познаки, щоб вона тебе кохала. І коли твій батько дома, просто смертю грозить, щоб ти покинув її, то з другого боку ми з Діяною прощаємося і вона тобі каже, щоб ти від неї свою улюблену Аделю поздоровив. Отеж хто є улюблена Аделя? Бо з тих слів я розумію, що вона між тобою і Діяною просто скалою стоїть. А як так, то пощо тобі з батьком баталію провадити? А що може бути, колиб я батька переконав, що Діяна є гідною бути його невісткою і батько дозволив тобі і ти пішов би до Діяни, а вона в противний бік головою махнула б? Чи тобі не було б соромно перед батьком? Отже скажи мені, на чім ти опираєшся, що Діяна тебе кохає? І хто є улюблена Аделя?

Василь з огірченням прикусив зубами губу і майже крізь сльози промовив:

— Євгене, мені здається, що між мною і батьком самий рогатий демон гуляє. Здається, що він самим шовком підшептє: Впакуй кулю в голови!... Повір, що я свою Аделю серцем кохаю. Ми обое, ще від шкільних часів нерозлучні були... Але мій батько! Мій батько багатир, він на сотки миль мільйонер, а я його син на цілу околицю красунь!

— Василю . . . З таким огірченням не говори. Можливо, що те все направимо.

— Коли серце болить і здається, що воно з розпуки надвое розривається. Коли я сказав батькові, що я хочу одружитися з Аделю, то він просто страхом своїми очима з себе зробив і думав, що він головою стелю пробє! “Як, з голодранкою? Мене поставити на сміх?!” І так, Евгене, без кінця й міри. А коли я до Діяни пішов, то батько просто службу відправив з двору, щоб не бачила як він, зі мною свариться. Але я вже не дбаю! Коли я переконаюся, що Діяна мене кохає, тоді всьо покину, а з Діяною таки до шлюбу піду! . . .

— Як чую, то ще не маєш певності, що Діяна кохає тебе. Я переконався, що Діяна справді є душею місцевих індіан. А з її поведення супроти тебе виглядає, що Діяна тебе таки не кохає. І мені прийдеться сказати твому батькові тільки одно: “Діяна незвичайно гарна людина.” І більш нічого.

Василь з огірченням глянув на Евгена.

— Евгене, ми щєраз поїдемо цього вечора до Діяни і я говоритиму з нею про весілля. Якщо вона дасть свою згоду, тоді будеш говорити з батьком.

— Ми можемо поїхати і тільки гарбуза від Діяни привезти! Про Аделю ти мені зо сльозами сказав, що кохаєш її. А дальше, батько назвав її голодранкою і ти до Діяни пішов. Діяна каже: “Поздорови, Василю, свою улюблену Аделю від мене!” Цими словами вона говорить, що тобі з Діяною не подорозі. А ти знова хочеш увечорі поїхати, щоб почути те саме. Це не є двозначне, воно аж надто говорить, що між тобою і Діяною твердою скалою Аделя стоїть! Що буде, коли ми поїдемо ввечорі знова до Діяни і ти попросиш її руки. Вона видивиться на тебе і скаже: “Василю! Від дитячих літ бути нерозлучним товаришем гарної Аделі, а тепер до мене йти? Скажеш, що батько не дозволяє. А зі мною дозволяє?” І дійсно, чи є тут яке оправдання і чи не прийдеться червоніти перед Діяною? Отже як хочеш, так думай, а тобі одне, Василю скажу: Колиби Діяна з тобою погодилась і не звертала

уваги на Аделю, тоді вона у моїх очах стала б маленькою. Але я в це не вірю і на цій підставі до Діяни вже з тобою не поїду.

Василь з найбільшим огірченням подивився на Евгена.

— Евгене, моє кохання з Аделею, це не поверховне кохання: Це не те, що, мовляв, батько наживав рукою і я гайда та до другої побіг. Мене серце болить за Аделею, кажу тобі правду. Так болить, що колиби не Діяна у своїй красі і ввічливості не стрінула мене яких три тижні тому над озером, то питання чи я був би сьогодні говорив з тобою і взагалі чи був би бачив Аделею або Діяну. Мені здається, що ти ще не знаєш, як тяжко за дівчиною серце болить. Ось я тобі скажу, чому я до Діяни пішов.

Коли я сказав батькові, що з Аделею одружуся, то ти вже знаєш, як він мене привітав. А коли я таки стояв при своїм і почав дошукуватися, чому батько аж зо шкурри почав вискакувати, щоб я собі з Аделею дав спокій, то ось які до мене слухи прийшли... Я довідався, що коли я ще був малий, то моя мама зі мною і з маленькою Адріяною виїхала з нами до надморських берегів і там ми ціле літо були. А батько дома був самий. Тоді в нашому дворі дівчина служила. А тією дівчиною була Аделена мама. Вона була гарна... А мій батько любив пити вино... А коли ми з мамою до дому вернулись, то тієї дівчини уже не застали... Вона вже замужна була. Одружилася з бідним робітником, а показалося, що вони зараз таки по весіллю, побудували добру муровану хату і досить велику муровану крамницю. Отже звідки так нараз стільки грошей мали? А тут незадовго народилася Аделя... І коли я про це почув, я пішов до Аделі і ти знаєш, що вона ще вдвоє краща... Евгене!... Вона подібна до Адріяни... Я побачив в її обличчі, що вона моя сестра...

— Василю... Говори спокійно... Можливо, що вона тому тобі, так видалася, що в тебе були підозрілі думки. А думки в таких справах багато роблять і то часом дуже на шкоду людині...

— Алез, Евгене!... Звідки в них так скоро по весіллі взялося стільки грошей?

— Ми про те пізніше будемо говорити. Говори про Аделю.

— Отже, коли я того вечора вернувся від Аделі, то я думав, що мені голова розкочиться, а в грудях повір, неначе страшний вогонь горів. Я цілу ніч не спав, а просто з тяжкою розпукою думав, як про такі речі з батьком пічнеш? . . . На другий день кличуть мене до обіду. Але мені не до обіду . . . Тяжко . . . Дуже тяжко, коли в людини серце і душа болить . . . Я вийшов надвір, сів на своє авто і поїхав, де ми недавно були, над озеро. Там пішов над беріг, сів на скалу і розпучливо дивився в воду на дно озера. Нараз дивлюся: Вода в чудової краси цвіті перетворюється; поміж них прегарні та увічливі дівчата свої груди цвітами прикрили — вони кивають на мене і неначе говорять: Ходи до нас . . . Тут з нами весело погуляєш . . . Мені так любо стало і я нараз почув, що мене неначе хтось легенько на крилах здіймає до дівчат . . . Я стрепенувся, дивлюся . . . Я на скалі передімною глибока вода. Я оглянувся і побачив яких три кроки від мене на скалі Діяну. Ти вже бачив, яка вона і який в неї стан. Вона і тоді в купальному убранні була. Яка чудова краса! Я видививсь на неї і сам собі невірив, чи то була дійсність, чи тільки сон. Немов з просоння я знову глянув на воду, опісля знова на неї. Вона ввічливо усміхнулась і питає: “Василю, ти спав? На краю скали небезпечно.” Я сказав, що я тільки так собі думав. Потім вона питала про сестру і про інших її знайомих. А коли ми вже розходилися, то вона і тоді сказала, щоб я Аделю поздоровив. Я думаю, що тепер тобі вже ясно, чому я до Діяни пішов.

— Як бачу, ти мав велику причину покинути Аделю. Але це ще не доказ, що Діяна тебе кохає.

— Я свідомий цього! Одначе думаю, що коли ми подамо цю причину про Аделю, то може покохає.

— Коли так, Василю. Коли в тебе є те, “може”, то бачу, що ми починаємо виходити на дорогу. Тут вже є з чим до Діяни повертати. Коли ти скажеш свої підозріння про Аделю, то я є тієї думки, що Діяна ці тонкості добре зрозуміє. І тоді те “може” бути тим “може”, що

Діяна і тоді тобі скаже, що вона тебе кохати не може. І тоді ми це не візьмемо, як гарбуз, а розійдемося, як дійсно з поважною людиною. Так, Василю! Ми ще поїдемо до Діяни. Але вперед мені цікаво знати, скільки літ маєте, звідки по весіллі багато грошей мали — це питання другорядне! В Америці життя такими кроками скаче, що часом продовж двадцять чотирьох годин навіть мільйонери банкрутують, а бідаки збагачуються. Але ось, що головне, я хочу знати, чи мама Аделі не противиться тому, щоб ти одруживсь з її дочкою. Коли так, то тут твоє підозріння вже може багато говорити. Але я і тут є тієї думки, що може бути, що ще в цім цілої правди не буде, ще можуть бути й інші причини.

Евген задумано подивився на Василя.

— Скільки разів був ти в Діяни?

— Це четвертий раз.

— Чи ти коли пригадував її, що ти бажав би з нею одружитись?

— Ні, я про це ще не мав відваги говорити.

— А чи Аделя знає, що ти її покинув і до Діяни пішов?

— Я думаю, що ще не знає. Ще не було часу. Я й тепер з нею стрічаюся. Вона тільки помічує, що я тепер для неї загадочний став.

— Василю, тут дійсно багато загадки. Оскільки я довідався, то в нас тепер є багато до роботи. Нам треба побачити Аделю і таки з нею про весілля поговорити, а головню приглянутися, що про її заручення мама скаже. Коли мама не погодиться, тоді ми, Василю, під стіною. Але про те, ми тоді напевно будемо мати з чим до Діяни повернути.

— Добре, Евгене! Ми Аделю цього вечора побачимо!

— Розпускай авто, Василю . . . Гей, як крикнув Гамалія, будем хлопці жити, будем жити, вино пити, яничара бити !”

— Евгене, в тебе дійсно велике життя. Ти знаєш, що мені на думку прийшло?

— Що?

— Я тепер тієї думки, що ти без найменших труднощів забереш Діяну від мене!...

— Що тобі дало підставу таке думати?

— Ти ще питаєш? Ти на всьому сильніший від мене! А коли взяти той образ, як Діяна поставила на твою голову начальника корону з орлиних пер, то ти поняття не маєш, який ти гарний виглядав. А що про це можуть сказати дівчата?! А ще додати те, що ти показався знаменитим бесідником, а коли би Діяна ще й твій голос у співі почула, то чи немає тут підстави думати? А те, що тобі начальник своєї люльки подав? Це дійсно належить до великої рідкості! А тоді, як ми вже рибу їли, ти завважив, як начальник сказав, що з такими людьми, як Діяна і ви, пане Данченко, хочеться жити і на старість старим серцем троха погуляти!" Ти знаєш скільки він в цих словах про тебе Діяні сказав?

— Василю, чую, що ти починаєш думкою важити слово. Це добре! Отже візьми і те зваж, що Діяна через цілий час в нашім товаристві з нею, мене найкращою повагою вітала. Одначе продовж того часу ані в її очах, ані в моїх не було того, про що можна сказати — "кохаю" —, а тільки — "шаную".

— Евгене, бачиш? Батькове авто їде проти нас!

За хвилию авта стрінулися і поставали. Старий Доф вийшов із свого авта й здивовано дивився на Евгена і Василя.

, — Ви що громами по скалах розкидали? Та ви такі, як з комина повилазили! Добре, що живі, а то я думав, що буде треба десь там по ярах ваші тіла збирати. А в дома мама і Адріяна просто свої очі видивляють за вами. Ну, рушайте до дому, бо там для них одна мінута роком стає! А ви, пане Данченко, сідайте на моє авто! Побачите чи з мене кращий їздець!

Старий Доф старим лисом зиркнув і забрав Евгена на своє авто. Василь вже самий рушив в дальшу дорогу, його батько в слід за ним своє авто обернув і з великою увагою промовив до Евгена.

— Ну, пане Данченко, скажіть, що ви думаєте про Діяну?...

— Пане Доф! Я своїм серцем скажу, що таку людину як Діяна, треба шанувати... Як що вона кохає вашого сина Василя, то я є тієї думки, що ви будети мати великий гріх, коли ви будете свому синові на дорозі стояти. Скажу вам правду, що таку невістку мати, то була б велика гордість піти з нею між людей...

— Пане Данченку, що я маю розуміти під тими словами, що “як що вона кохає Василя”?

— Скажу вам правду, що цього не помічував.

Старий Доф неначе з під землі виліз і перший раз на світ глянув.

— Кажете, що ви того не добачили, що вона кохає Василя?!...

— Так!

— Пане Данченку! Яке в неї було відношення до вас?

— Дуже людяне! Скажу вам правду, пане Доф, що той цілий час, який я разом в її товаристві перебув, останеться дуже дорогою памяткою для мене. Багато дечого я від неї навчився.

, — Знаменито, пане Данченку! Дуже знаменито! Як чую, то вона справді гарна людина. Всюди ви це почуєте про неї. Ми вже дома говорили про вас. І таки прийшли до того заключення, що ми вас з нашого міста не пустимо! Всьо буде! І робота і гроші і головне те, що ви завжди будете в нашому домі першим гостем. Воно булоб би добре, як би ви могли десь так на самоті з Діяною погуляти, тоді ви її ще краще пізнали б.

— Алез, пане Доф, цим я міг би стати Василеві на дорозі.

— На які там дорозі? Я куди далі Василеві дівчину намітив і тому я вам це говорю...

Старий Доф дальше кругом Евгена старим лисом обходив, а коли вже приїхали домів, то в домі показалося дійсно родинне відношення. Адріяна й мама розповідали, як вони побоювалися, не знаючи де парубки знаходилися підчас бурі. Старий Доф весело й загадково по кімнаті хо-

див. А коли між іншим Василь сказав про те, як Діяна Євгенові на голову корону поставила, та яку Євген промову дав та що потім начальник йому своєї люльки подав, то пан Доф не знав, на котру ногу стати.

— Так, так, пане Данченку, я казав, що про вас у нашому місті великий та приемний гомін поміж людей піде. Вам треба поснідати та добре виспатися, а я по телефоні скажу, щоб прийшли та забрали авта до миття. Також постараюся, щоб ваше убрання було чисте! А потім мені цікаво, щоб ви зо мною поїхали і побачили, які ще є у моїх лісах великі дерева.

В старого Дофа великі наміри і надії по обличчі гуляли, а його родина загадочно поглядала, що з того дальше буде. Василь з Євгеном відмовили сніданок, бо недавно начальник їх доброю рибою трактував. Вони добре помилися і пішли спати. Старий Доф подбав, щоб авта і парубоцьке вбрання до прогульки було чисте, а тоді й сам пішов спочивати. Всі вони спочивали, бо ніхто минулої ночі не спав. Сестра і родичі журилися, а парубки гуляли.

Продовж п'ятьох годин в дворі пана Дофа панував тихий спокій. Всі спали. Нараз у кімнаті пана Дофа роздався розпучливий голос . . .

— Пане Данченку! Бога ради! Пане Дан . . . В ту мить роздався тріскіт по підлозі. Євген схопився і почув у дворі метушню. Всі побігли до кімнати старого Дофа. Він в ту мить убрався і збіг на долину. Увійшов до кімнати, подивився і самий собі віри не дає. Зо здивування аж побілів. Він побачив, що старий Доф на своєму ліжку сидів, а перед ним його син Василь стояв із автоматичним револьвером у руці. Мама стояла перелякана на смерть. Вбігає Адріяна, як сніг біла. Євген видивився на Василя.

— Василю! А це що?! . . .

Василь усміхнувся.

— Батька питай!

— Будьте спокійні, пане Данченку! . . .

— Якже це так, чомуж тут Василь з револьвером стоїть? Василю! Чого ти тут?

— Ну, а ти чого?

— Я почув крик!

— Ну, і я почув крик! Я вхопив револьвер, бо думов, що хтось на батька напав.

Евген недовірко глянув на Василя.

— Пане Данченку! — промовив старий Доф — Будьте спокійні. Я вам скажу, яка це за комедія зробилася. Скажу вам святу правду. Я вже роками так смачно не спав . . . І нараз якесь страшне безголовя на мою голову прийшло. Мені присїлося, що ось туди недалеко за містом на скалі Діяна з якимось молодим індіанином сидїла. Нараз я побачив, що травою попід корчі підсувається з рушницею у руках мій син Василь . . . Він тільки, що підняв рушницю, як в ту мить неначе з неба явється білий кїнь, хапає Василя зубами за голову і ногами топче його. А тут нараз ви являєтеся і хапаете мене за очі, щоб я того не бачив . . . Ну, і тоді я почав кричати. Як я пробудився, то вже на підлозі лежав. А тимчасом Васиї з револьвером прибіг. Добре, що це тільки був сон. Чи одно людині сниться. Я в сні не вірю. А що ви, пане Данченку, думаєте про сон?

— Пане Доф, про питання, що таке сон і чи вірити в його, чи ні, я вам правильної відповіді не дам. І взагалі чи є де про сон правильна відповідь. Коли є, то я хотїв би почути. Бо досї, оскільки я міг прочитати деякі розвідки про сон, то майже нічого певного не довідалися. Для мене й надалше сон є загадкою. А про те мені таки здається, що у снах велика мудрість лежить. Тільки у нас немає того ключа, щоб до неї браму отворити. Про сон, деякі старі люде тільки душею розбірають. Ось те все, що я можу сказати про сон. А на чїм ви опираєтеся, що не вірите у сон?

— А Бог його знає на чїм? Чув від людей і собі за ними повторив. А проте таки скажу вам правду, що білий кїнь і рушниця мене не тішить.

— Нічого, пане Доф, добре, що це був тільки сон.

В дальшій розмові вони вже жартували з того, що старий з ліжка впав, як дитина. Згодом вже всі зібрані сидїли біля столу при обїді. Евген розказував про вечор-

ниці на Україні та про дівоче життя й звичаї. При кінці обіду старий Доф знова старим лисом кругом Евгена обходив та запропонував Евгенові поїхати з ним автом поглянути, які в нього є ліси, що їх ще людська рука не діткнула. Невдовзі вернули з міста обмиті авта і Доф з Евгеном забралися в дорогу.

Авто старого Дофа ще коштовніше від Василевого. Як вони рушили, то Евгенові здавалося, що то голубині крила лебедять. За кілька хвилин вони вже були за містом у лісах.

Ліс по нічній зливі і бурі пишався своєю красою в проміннях сонця, як поет у думи багатий. Старий Доф вказував рукою на свої ліси. Показував на високі дерева і приблизно вгадував скільки одно дерево зиску дає, як його порубати на дошки.

— Так, так, пане Данченку! Я передбачую тут у нашому місті велике життя для вас.

— Пане Доф! А ось там в долині бачу кедрове дерево. Кедринне дерево дуже добре на домовини надається. Скільки можна з такого дерева домовин виробити?

— Про такі речі не питайте мене! Я виїхав з вами, щоб відмолоднути, а ви мені про домовини. Ось там під горою хатина стоїть, а в ній стара індіянка живе. Така собі, що, здається, чи не сотка літ минула, а проте як молодиця жива. Певно тому, що домовини не говорять, а безмежно вірять у довге життя і замість про домовини, людям про щастя теревені плете. З того й живе і почувается щасливою.

— Пане Доф! Мені цікаво побачити її.

— Немає над чим цікавитися! Однак ми туди попри неї переїзджаємо. Як побачить, напевно зачіпить нас. А ось бачите? Побачила авто і вже з якимось кошиком виходить. Ось вже рукою знак дає, щоб стати. Треба спинитись і побачите, що то за щастя...

Авто стало побіч старої індіянки.

— Ну! Кажи, бабо, чого тобі треба?

— А-а-а! То ви, пане Доф? Вибачайте, що я вас спи-

нила... Я думала, що то далекі і хотіла спродати ці гердани, що насиліяла. А ось подивіться, які вони гарні!...

— Бабусю!... Вони дуже гарні. Я хочу на пам'ятку один. Скільки вам заплатити?

— Бабусю? . . . То ви, молодий пане, не є пана Дофа син? . . . Ви не Василь? . . . Бабусю? . . . Так, так, молодий пане, я вже по очах знаю, хто ви є. Я сьогодні вранці до міста бігала і там чула про вас. Бабусю? . . . Молодий пане, чи ваше ім'я Євген?

— Так, бабусю, Євген!

— Молодий князю!... Адріана буде дуже щасливою, як вона зможе мати такого лицарського юнака... І Адріана гарна... І Діяна теж . . . Молодий пан Доф знав кого покохати... Боже! Боже! Сподіюся, що ви будете у дружбах . . . І я може погуляю, хоч і не запросять.

— Пане Данченку! Що це вона, драму чи комедію плете? От тобі пошта стара, вже всьо знає, хоч бери та рота роззявляй!

— Бабусю!

Старий Доф рушив автом і Євген вже не докінчив.

— Пане Данченку! Що ви ще хотіли їй сказати?

— Хотів пояснити, що я не князь.

— Добре зробив, що вам перервав. Ви в нашому місті будете кращі від князя.

— Алеж я хотів і гердан купити.

Старий Доф лисом глянув на Євгена, сягнув рукою до кишені і витягнув величезний звій грошей.

— Ось маєте, пане Данченку, як будемо вертатись то знова станемо і ви собі купите . . .

— Алеж, пане Доф, за той звій можна двадцять моргів поля купити і ще може лишилось би . . . А тут'я тільки говорив про гердан. Про гроші я вас зовсім не питав.

— Вони вам у вашій кишені не зашкодять! Треба буде вам з Діяною погуляти, ну, і не без того, щоб її до міста не запросити, а там і на театр. Опісля ви мені зможете дещо більше про неї сказати . . . Я для вас не тільки що грошей, але своє авто позволяю.

— Алез, пане Доф! Я вже вам казав, що цим я стану Василеві на дорозі.

— В тім то й річ, пане Данченку! Скажу вам правду, що я проти Діяни не маю нічого. Велика краса і велика мудрість в тієї людини... Але ось про що мені тут розходиться. Я, пане Данченку... Але треба спинити авто.

Старий Доф звернув авто вбік і став.

— Я не тільки, що властитель великих обшарів лісів і тартаків але і добірні уділи маю у залізних фабриках. Моє товариство належить до кола багатих людей. А тут тобі син навязується з індіянкою... Але це ще, пане Данченку, нічого. Про це Діяна, таки прегарна людина... Але ось в чім біда... Біда в тім, що я у великому місті одній багатій родині про свого сина Василя своє слово дав. Слово, що мій син одружиться з їхньою дочкою і таки зараз стає властителем фабрик. Щоб своїм лицем не світити перед багатими людьми, то кажу вам правду, що я від свого слова не відступлю! І ви тут на жадній дорозі Василеві не стаєте. А що вам з Діяною треба погуляти, то ви ці гроші беріть і вони в мене для вашої потреби. Я вже вам казав, що ви в нашому місті будете кращі від князя.

— Пане Доф! Тепер я вас зрозумів, а коли ще краще зрозумію, тоді ще краще буду робити те, що буде мені мое сумління помагати... Тепер ви свої гроші сховайте.. Коли вам розходиться за посідання вашим сином фабрику, то нехай мені розходиться про посідання людиною щастя, яке повинно їй належати. Я Діяну обожаю, це велика людина і ще поїду до неї з Василем, а можливо, що самий вашим авто. Мені дійсно хочеться з нею на самоті дещо говорити.

— Добре, пане Данченку! На самоті краще. Я вам своє авто дам...

Старий Доф потвердив, а проте ніяково йому було, що Евген не прийняв грошей. Він задумався. Можна було догадатися, що думав над Євгеновим висловом "мені розходиться про посідання людиною щастя, яке їй належиться." Для нього ці слова стоять загадкою, але вислів Євге-

на, що він обожає Діану дає йому надію. Він звернувся до Євгена.

— Так, так, пане Данченку, такі дівчата, як Діана, належать до великої рідкості... Ми будемо зараз вертатися додів, а там дальше треба буде так робити, щоб не оминати золотої нагоди. А колиб так, то тоді справді молода людина може жалувати і на сумлінні відчуті!... Пане Данченку! В мене авта не бракує, а коли покажеться потреба, тоді ще одно буде!

— Пане Доф, їдьмо, біля старої позвольте мені трохи довше з нею поговорити. Цікава стара жінка!...

— Добре, станемо, а коли знова пічне теревені плести, тоді знова сіпнемо автом.

Старий Доф пустив авто в рух, обернув його, а за хвилю промовив:

— Ось бачите? Але видно, що вже кошика з герданами не має.

— Нічого, пане Доф, про те ми таки станемо і я запитаю.

Авто стало. Стара індіанка довго приглядалася Євгенові, а потім заговорила:

— Згадай їй, мій юначе! . . . Недоспані ночі. Вона серце і свою душу . . . Не прокляла . . . А співала і наспівала в твої любі очі . . . Так, юначе! А може й не так! Та куди там ланя! . . . То я колись бувало як пава гуляла . . . А вона? Куди їй . . . Тут її заткаю і цим ножем зза пояса у серце запхаю! . . .

— Пане Данченку! Вона до вас витягнула зза пояса ніж!

— Пане Доф, будьте спокійні . . . Бабусю, а ви чому герданів не винесли? Я хочу купити один.

— Уже нема! Прийшли дружки й на вінок забрали . . . Вони тут гуляли і я зачула, шось про кров шептали . . . А дальші ні . . . Дальше твої очі . . . Згадай серце, згадай матір . . . Недоспані ночі . . . І полюби і не забудь . . . Якіж в тебе очі! . . .

— Бабусю! Будьте здорові! Пане Доф рушайте авто. Старий Доф розпустив авто і звернувся до Євгена.

— Ну і що ви скажете про ту бабу, пане Данченку?

— Старі літа, пане Доф!

— Так, так, маєте рацію. Наука доказує, що як людина до сотки зближається, то вона вертається до діточого розуму.

— Так, а без науки пане Доф і без виховання, то це починається від шіснадцятого року. А в декотрих від двадцятого. Що до старої індіанки, то видно по ній, що вона не мало пережила.

Авто лебеділо, а серце в Евгена неначе акорди відбивало. “Вони тут гуляли і я зачула, щось про кров шептали... А далше ні... Далше твої очі... Серце в Евгена стукоче і ніби просить: Візьми мене і до старчихи троха погуляти!... А коли вони вже приїхали домів, Адріяна пташкою, пташкою защебетала. По вечері Евген з Василем пішов до міста з думкою стрінуту Аделю.

Йдучи вже у місті в напрямі до Аделиної хати на углі двох вулиць, почули щебетливий дівочий голос.

— Здоров був, Василю! Що ти загнівався, що так довго тебе не бачила?

— Ні, Аделю! В нас тепер Евген в гостях і я не мав часу. Прошу, познайомися з ним. Це Евген Данчеко!

— Аделя Кондон, а це моя молодша сестра Роза.

— Здорові були дівчата! Давайте, нехай вам руки стисну і скажіть мені, котра з вас краща?

— Я краща, бо я молодша! А мама каже, що Аделч, бо вона раніше встає від мене.

То нічого, за те я часом раз на місяць скорше від Рожі спати йду.

Дівчата жартують. Дві сестрі, як два соловейки весною гомонять. Стрункі, гнучкі і таки на перший погляд видно, що уважно виховані.

Евген дивиться в сині дівочі очі й пригадує собі рожу під літо, яка тільки розвинулася і ще її сонце не спалило і буря не прибила до землі.

Аделя і Рожа, дві сестри, як два голуби сизі. Аделя кохає сина багатирия. Ще з тих літ покохались, коли ще, не

знали, хто з них убогий, а хто багач... Тільки те знали, що цвіт молодості має належний подих весни.

— Ну, та ми тут на вулиці стояти не будемо!

— Евгене, тут недалеко маленький парк. Ходім туди, там посідаєм і будемо говорити.

Василь з Аделею, а Евген в парі з Рожею пішли хідником в напрямі до парку. Йдучи Рожа цікаво поглядає на Евгена. А що вона не дуже то в дівочих літах, то і по щирості заговорила:

— Хто вам такі гарні очі дав? Ану, моргніть на мене, я опісля буду мати чим з мамою дрочитися. Ви мусите бути сином великого багача, правда?!

— Ні, Роже! Син недуже то заможного селянина.

— А тут інжинір, чи може молодий директор?

— Ні, робітник!...

— І мала б у це вірити?

— А чому б ні?

Виж у гостях у дворі пана Дофа. А він собі такий пан, що звичайному робітникові щось подібне не позволить.

— Роже! А ось його син Василь Аделю кохає, а проте я чув, що ви не належите до великих багачів.

— Так, Евгене, але Василь крадькома Аделю кохає.

— Роже... Чи про це і Аделя крадеться від своїх батьків?...

— Ні, ми такого перед своїми родичами не робимо.

— Ну, й батько позволив би, щоб Аделя одружилася з Василем?

— Батько не дуже поспішається. Він каже, що коли звичайна людина піде між великих панів, то як зависока, то пани стягають, а як занизька, то підтягають. А коли вже зрівняють, а людина таки по високопанському не вміє, тоді кажуть: — А ти звідки?!

— Роже! А мама дозволяє?...

— Так само не спішить! Вона каже, що якби Василів батько прийшов до нашої хати і на згоду мойому батькові руку подав, тоді мама немає нічого проти подружжя. Але пан Доф це собі такий пан, що хто його добре

знає, той віри не дасть, що він до нашого дому прийде. І Аделя знає про це. Вона любить Василя і не довіряє...

Евген задумано і з увагою ловить слова. Йому на думку приходить Василеве підозріння і він бачить розсотаний клубок. Але нитки так позаплітувались, що не легко порядок знайти. Йому приходить на думку, чи не прийдеться їх зовсім пірвати...

— Роже! А якби часом таке сталося, що пан Доф приходить до вашої хати і каже: Я на Рожу свою руку подаю?...

— Колиб так, тоді тут слово Аделі важить. В цім ділі я проти її волі ніколи не піду...

— Евген побачив, що він має до діла з розумною дівчиною.

— Це я тільки на жарт сказав.

Слово по слові і так вони прийшли в парк. Парк величкий, але упорядкований. Пахучі цвіти на своїх грядках пригадують зірки. Гарними рядками пишаться зелені дерева. Денде на зелено-помальованих стовпах сіяють світлом електричні лампи. Вони розпускають своїми проміннями на цвіті і дерев золотосрібні крила і неначе подихом діаманту потихо шепочуть... Едисон... Едисон, його імя...

Парк гарний, та в американських парках чомусь соловіїв немає. Замість соловія дві дочки пана Кондона посідали на лавки і весело з парубками шебечуть.. Весело, щиро та уважно. Евген слухає, відповідає, приглядається і на їхньому обличчі бачить повагу родинного дому. Та для розумних молодих людей вечером в пахучому цвітами парку, час не час, а просто дужі коні що щосили степами женуть. А проте Аделя поринає в забуття, а встає з лавки і надобраніч говорить.

— Ми вже будемо йти. Родичі не будуть любити, як ми пізно додому прийдемо.

— Коли так, дівчата! — Заговорив Евген.

— То скажіть ще раз, котра з вас краща, а тоді ми вас домів поведем.

— То не далеко, а ось тільки через вулицю, там, де на банку світло світло горить. Добраніч вам!

— Добраніч, Аделю! Добраніч, Роже!

— Добраніч, Василю! Добраніч, Евгене!

— Добраніч!

Ну, та буде вже того добраніч. До-о-бра-а-ніч!

— Евгене. Я скажу мамі, що я з найкращим хлопцем розмовляла. А мама рукою на мене накиває таї скаже: Роже! Я дам тобі такого хлопця, що ти аж підскакувати будеш! А потім підсунеться і потихонько: Роже, а що він тобі говорив? . . . Евгене добра-а-ні-і-іч!

Дівчата сестри, як пави перами кивнули і по хвилі зникли з очей парубків.

— Евгене! . . . А що ти про Аделю скажеш?

— Скажу так, як Діяна сказала. Вона належить до тих кращих дівчат. Думаю, що Аделя від Діяни далеко не втекла. Я помітив прекрасне виховання в тих дівчат . . . Мені здається, що Рожа краща від Аделі . . .

— Евгене, я думаю, що це тому так, бо Рожа ще немає ніякої журби і вона дуже природно весела . . .

Василь загадочно дивиться в очі Евгена і додає:

— Чому ти свою увагу для мене більше про Рожу звернув? Чи немає в тебе того самого підозріння, через яке я до Діяни пішов? . . .

— Ні, Василю, покищо немає. Одначе по дорозі з Рожею дещо довідався. Всеж таки для мене справа неясно стоїть . . . Василю, якби я сказав батькові про Аделю, бо знаю, що він індіанки не любить. На котру він скорше згоду давби на Аделю, чи Рожу?

— Евгене, ні в одно, ні в друге не вірю! . . .

— Ну, але як я йому доказав би, що проти обох пертися не можна?

Василь тільки рукою махнув. Евген уважно другу думку піддав.

— Знаєш, що, Василю, ми завтра знова до Діяни поїдемо. Але мені треба буде взяти зі собою купелеве убрання. Можливо, що мені там прийдеться з Діяною по озері попливати і між іншим я мав би нагоду поговорити з нею про тебе й Аделю і так, щоб не було офіційно, я винайду нагоду і до неї питання поставлю, що колиб знайшлася дійсна причина, що ти не можеш з Аделею піратися, то

Щось про кров шептали . . . А дальше ні . . . Дальше твої очі . . . Я почула, як серце стукоче . . . І сказала, які любі очі . . . І словами так вдарила, як душа шептала . . . Я герданів, юначе нікому не дала . . . Очі твої знайшли в серці те, що я сховала . . . Прости мені, це я з любови дещо побрехала . . . А на старість, як дівчина, косу зачесала і більше як сонця твоїх очей вранці ожидала . . . Негай часу! . . . Авто заховай. І тоді зі мною на великий суд підеш. Там побачиш, на обличчі батька синівський поклін. А дальше мені твої очі говорять, що ти самий станеш суддею! . . .

Евген, здивовано слухав . . . Підїхав автом геть від дороги за корчі. Взяв паперову торбину з поживою і справився до хати.

— Не туди, юначе, не туди! . . . Ми підемо в ліс, там ніхто нас не почує, а ми щось побачимо . . .

— Бабусю! Коли так, то візьміть цю поживу з торбиною і занесіть до хати, нехай вона для вас буде.

— Добре, добре, я згадувати буду . . .

Стара індіанка квапливо віднесла торбину до хати і скоро вернулася.

— Ось сюди за мною, юначе, але потихенько, нічого не говори . . .

Евген якось пустився з індіанкою в ліс. Так ішли якої пів милі вглиб ліса. Нараз перед його очима зявився прегарний крайовид. Невеличка долина немов руками віти задуманих дерев розгорнула, і ніби перед Богом плаче і просить, прости! . . .

— Так, юначе! . . . Добре дивись, нехай очі бачуть, бо почувеш, як дівчата своїм серцем плачуть . . . Від кохання, юначе . . . Уміють кохати . . . А хто дуріє, той не вміє чести шанувати . . .

— Евгеніві глибоко в його душу вривуються слова старої індіанки. Але він мовчки дивиться в легендарну долину, покриту зеленою травою. Кругом невеликі гранітні сиві скали у формі велетнів. Вони неначе живі люди щось дивне почули і з переляку кудись втікати хочуть.

— Юначе, ти бачиш? Вони вічно тут стоять, а приглянься, то здається, що кудись тікають. А що таки при-

ковані, то ніби говорять: Замість у вінцях погуляти і з друзками жартувати, ми каменем стали . . . Добре приглянься, опісля скажи мені, що вони тут своєю думою пригадують тобі?

— Бабусю! . . . Цей образ природи, пригадує людський суд . . .

— Так, юначе, твої любі очі, я глянула і почула, що серце стукоче . . . Ось тут сідаймо та послухаєш, яким дивом цей образ говорить. Давно це було, ще тоді, як наші з білими своєю кровю зелені трави червонили і людськими трупами справляли для диких звірят пир . . . Тоді тут кругом по цих землях, наш славний ватажок бував. І в кожному бою боровся як тигр і з кожного бою орлом влітав. Трави червоніли, трупів звірі їли тай до неба рули . . . Вже давно це було, а про те, юначе, ще бачу кричаві сліди. . . .

Славний був ватажок! А коли згадаю, то на його славу рукою махну . . . Його ім'я було Теодос, в нього і дружина була, така, що красою людей чарувала! . . . І такий в них син був. Але тоді в ту пору, коли людською кровю трави росились, він був ще малий і про те, чого і за що люде людську кров проливають, не знав . . . Він тільки одно своїй мамі казав: “Мамо . . . я не люблю дивитися як людині кров тече з грудей . . .” Але не знав, що його колишній гордий і завзятий батько в бою білих перебив і далше за ними пігнав. А під ніч до багатой хати зайшов. В тій хаті була прегарна жінка білого провідника. Вона глянула на нашого орла і запросила його, щоб він переночував. Але він мудрий був . . . Мудрий, та не дуже . . . Він тільки всміхнувся і рукою махнув. Вона тоже всміхнулася, як побачила, що він в неї ночувати не буде. Тоді вона налила в пугар білої води, тай каже: “На, пий, тобі в роті сухо не буде.” “Ти сама пий!” — відповів. І вона випила. Тоді Теодас побачив, що боятися немає чого. Взяв і собі випив. Випив і ще випив, він тоді ще не знав, що то горівка, яка від людини честь і розум забере . . . Ану ще! . . . І ще випив. Настільки випив, що заморило і він там з білою жінкою заночував. І вона пила

і так, юначе, по п'яному таки полюбила . . . Але про це ніхто не знав.

Хоч ватажок Теодас рано із того дому забрався, проте він вже добрим індіанським ватагом не був . . . Бо він тієї ночі від білої жінки горілкою своє серце затроїв . . . У бою піддався і пішов з білими на мир. Мовляв, все разом у нас буде . . . Тимчасом білі все забрали, і стали панами нашої землі . . .

Як настав мир, ватажок Теодас, до своєї дружини і до улюбленого сина вернувся. Але про ту ніч і ту хату, де двоє людей горілку пили, ніхто нічого не знав. А проте гріх за вчинок, поставив свою ціну . . . Та ніч у забуття не пішла . . . Прийшов час і в тих білих людей народилася дитина . . . Дали їй ім'я Єлисавета. Росте вона, виростає і вже своєю красою починає дивувати людей. Скритий батько смаглявий, а мама біла, а дочка ні одне ні друге. Така собі виростає, що дивися і ще дивися на її красу.

Єлисавета виростає і вже, як бистра ланя, степами гуляє . . . А що в неї індіанська кров, то понад все любить польовання на звірів. І те саме з сином Теодаса, ватажка індіан, якому на ім'я Теодар. А щоб гріхом наложена ціна не пропала, сталося те, що одного гарного дня, на ловах у буйних лісах, Теодар Єлисавету стрінув . . . Загадочна сила їхніх очей їхні серця в полон забрала. Коли вони вже розходилися домів, Єлисавета сказала: Ти мій . . . Я твоя на віки . . . Так, юначе, вони тепер вічні . . . Згодом довідався ватажок Теодас і загрозив синові, що як він не покине Єлисавету, тоді уба його. Син обурився і батька свого між білих на суд запізвав . . .

Юначе! . . . На той суд і Єлисавета прийшла. І заявила, що за ватажкового сина Теодара своє життя віддасть! Суддя обурено звернувся в сторону ватажка і сказав: “Пане! . . . Ваш син вже має свої літа, ви повинні гордим бути, що така прегарна дівчина вашого сина кохає . . . Коли дальше будете грозити, ми запремо вас до тюрми, а коли вбете, тоді ваша смерть . . .” — “Пане! Коли мій син не покине тієї дівчини, то я його убу!” відповів ватажок.

Суддя присудив два роки тюрми! . . . Тоді ватажок страшні слова заявив. “Пане, вона моя незаконна дочка! . . .” Всі, що на тому суді були, задеревіли від тих слів . . . Теодар з переляку правою рукою Єлисавету до своїх грудей пригорнув, а лівою здіймив до гори гірко крикнув: “Батьку, проклятий будь! Ти нас створив і перед мамою своїм обличчям сквернив! Нехай страшна рана наших сердець стане каменем на твоєму лиці. Чуєш, батьку? Проклятий будь і вічно тут скалою стій!”

Юначе, дивись, ось бачиш? . . . Там під стіною, за плитою камінь на вигляд людини. То суддя за столом сидить . . . А там збоку бачиш? . . . Двоє людей з переляку руками закрились і вічно стоять і вічно, здається, кудись біжуть . . . То брат з незаконною сестрою батька прокляли! . . . І з розпуки срашний проклін і для себе прийняли . . . А там перед столом, бачиш? . . . В якій лютій позі на вигляд людини скала стоїть . . . То їх батько — ватажок Теодас! . . . Він напився горілки і розум та честь свою згубив. Зрадив вірність дружині і зрадив в бою своїх людей. Опісля на суді вже блудною пашею своїм дітям серця розірвав . . . І словом дітей він залятою скалою став . . . Від невинних дітей, всі вони прийняли страшний проклін . . .

Юначе, ти уважно слухав. Отже слухай даліше. Я тепер буду говорити про те, що я на свої очі бачила. Що тепер, щоночі приходиться під моє вікно, плаче і просить: Бабусю і ти плач . . .

Давно це було. Великі і дорогі літа проминули, проминула і молодість моя. А те, що було здається, що вчора і досі стоїть в моїх грудях.

Юначе! . . . Там на край міста до склону східних гір, пана Дофа великий двір стоїть. За тим двором глибокий яр, а за яром на тім горбі колись давно двір старий стояв . . . В тому дворі ще підростком в грізного магната я наймичкою була. А в нього був великий син і була на літах дочка. Син Василь, а дочка Амелія. Така гарна була, як Боже літо . . . Їх батько грізний був, з погордою дивився на бідних людей і так дітей своїх наунав. А про

те в молодій людині серце жарту не знає. Амелія залюбилася в такого, як орел, прегарного молодця. А що він убогий був, то вона його крадьки кохала. Та лихо стало. Про це довідався старий магнат і строго Амелії те кохання заборонив. Але дівочого серця мотузом не зв'яжеш . . . Настане вечір, воно плаче, в грудях бється і просить: Ходи! Там любий орел на тебе в яру жде. Він ждав, а Амелія пташкою ввечорі викрадалася з двору і бігла до того яру з милим розмовляти . . . І так, юначе, чимало днів проминуло. Аж одного разу приходиться магнат ввечорі до двору, тямлю, як сьогодні: Загадочно блудив очима, почав пити вино і при чарці попросив сина і дочку до карт. Так при тій грі затримав їх аж у пізну ніч. Тієї ночі з двору вже ніхто не виходив. На другий день вранці прийшла до кухні заплакана Амелія і перший раз сказала мені: “Сестричко, мене чогось душа болить . . .” Боже милий, як вона плакала і просила, щоб про те її батько не знав. А коли прийшла пора на обід, то вона замість обідати, сказала, що голова болить і бажає на свіжому повітрі пройтись.

І пішла. Пришов вечір, в дворі тривога. Проминула ніч, всюди за нею, а вона як під землю пішла . . . Тоді на другий день вранці старий магнат дав до поліції знати. Поліція прийшла і замість питати магната, почала випитувати мене. Мені страшно було і я про її кохання розповіла. Згадала про той яр . . . Тоді поліція сказала, щоб я їх до того яру повела. Мати Божа! . . . Дивимося й своїм очам віри не даємо. Амелія під скалою на плиті сидить . . . Сидить і на своїх колінах пестить обличчя свого коханого . . . І щось потихо розмовляє . . . Боже добрий. Нащо я тут поліцію і магната до цього яру завела?! . . . Страшно стало, серце билось . . . Ось згадала й знова бється, ще болить . . . Приходимо аж біля неї. А вона з розпущеними косами, зовсім нас не бачить . . . Яюсь дивно веселиться і говорить про вінець . . . “Так, соколе сизокрилий, який ти гарний у вінці . . . Спи, мій орле, спи . . . А як батько і для мене з вінцем прийде, я тебе за руку, а батько до шлюбу поблагословить. . . .”

Юначе! . . . Серце розривалося від тих слів. І досі як згадаю, то чую, що болить. І здається, що і в могилі боліти буде . . .

Поліцай легенько рукою діткнув її плеча і спитав: “Що ви тут робите?” А вона стрепенулась, видивилися на нього і питає: “Я? А ти? Ти чого суди прийшов? Я тебе на своє весілля не просила . . . О, вибачай! . . . Може це батько вже на готове . . . Батьку! То і ти є?! . . . Гей, друзки! Гей, сестри мої! Беріть мого батька у танець! . . .” Мати Божа! . . . Така, юначе, як сонце гарна, а страшно виглядала . . .

Поліцай глянув на молодця, звернувся до магната: “Пане Доф! . . . Виявилось, що він вже другу добу неживий лежить . . . А ваша дочка, пане Доф, як судити по її словах, видно розумом зблудила . . .

Юначе! І досі не знаю звідки тих сліз береться і досі плачу і Богові за ті сльози дякую. А коли б їх не було, то серце згоріло б у тому вогні . . .

Амелія подивилась і до поліцаю: “Ні, я не здуріла, це так тільки, бо це моє весілля . . . А ось і батько прийшов погуляти! . . . Правда, батьку, ти вже добрий, в нього повно в пазусі грошей . . . Ну, батьку батьку погуляймо, а він як пробудиться, то нас до шлюбу поведеш! . . . А ось батьку, дивися! . . . Бачиш? . . . Гроші! . . .” Вона юначе в молодця розірвала сорочку на грудях і показала багато скіпленої крові і знак, де від скритої руки куля прошила молоду грудь . . . Боже великий! Вона показала, схопилася і почала кругом батька на камені танцювати . . . Аж до втоми. А потім знову припала до молодця, почала мухи наганяти і просити, щоб він вже вставав, бо “батько з дружками приніс колачі і вінець . . .”

Поліція побачила, що ради немає. Просить додому, та просьба не помагає. Довелось, що грізний магнат приказав, щоб її руки скувати і силою забрати домів. Поліція на силу скувала, але й те не допомгло. Я і досі плачу і досі не знаю, звідки в неї набралось тоді стільки сил. Вона з великого напруження у кайданах свої руки покрутила, впала своєму орлові до грудей і померла на його грудях . . .

Стара індіанка заплакала, а Євген зо співчуттям дивився на неї. Колиж вона вже повтирала сльози з очей, тоді почала продовжувати:

— Тоді старий магнат сказав одному поліцаєві, щоб він пішов і привів лікаря, а другому поліцаєві й мені сказав, щоб ми коло їхніх тіл були. Про себе сказав, що йде до дому приготувати родину до вістки про трагедію. І він пішов, так як у воду впав . . . Довгі роки проминули, а й досі ніхто не знає, куди він пішов і де пропав . . . Різні люде говорили. А наші старі індіани про нього легенду зложили. Кажуть, що він перетворився в пугача . . . І тепер, як сонце заходить, до того яру Амелія зо своїм коханим пташками прилітають . . . І в парі щебечуть . . . Тоді пугач пугукає . . . Перестрашить і їх голос розібе . . .

Юначе! Про пугача це тільки легенда. А проте як почую пугоча, серце тривожно здригнеться і вмить на думку грізний магнат прийде . . . Але я не про це, юначе, не про це! . . .

Отже, як вернувсь поліцай і лікаря зі собою привів, той обглянув і ствердив, що в Амелії з жалю і розпуки серце розірвалося. Тоді забрали тих молодят, а два дні пізніше похоронили. З того часу досі на старому цвинтарі під одним хрестом близьенько біля себе дві могили стоять . . . Сумні вони, юначе, ось вже знова сльози . . . Ну, нехай там, серце болить. Це серцю pomoже. . . . Над тими могилами, побіч хреста, виросла калина і там, кажуть, шорання страшний пугач із калини пташок розганяє . . . Молодих поховали, а старий магнат, як у воду пішов . . . Його дружині з розпуки серце розбилося і вона також до двох неділь у могилу пішла . . . А з родини остався тільки їх син Василь. А що Василь вже на порі літ був, то заставив мене, щоб я в його дворі порядок тримала. Самий до великого міста забрався і там звиж року був. Там одружився і потім з молодою дружиною до двору вернувсь. А що я було одинока індіанка, що служила у білих панів, то молода пані для мене дуже добра була. Бувало таке, що нераз вона, як рідна сестра, у мене розради шукала. А про те я молодого пана не любила. Він був грізний, як

його батько. Нераз від його суворості плакала його дружина. Та згодом привикла і так в своїм житті, як лоза була. В рік пізніше народився в них син. Вони дали йому імя Тимофій. Син Василя Дофа Тимофій рік за роком виростав, а що він одинак, то його батько так вишколив, щоб він дивився з гори на убогих людей. Та лихо не сипть! Хто для лиха ворота відчиняє, то воно таки добре гуляє. Часом аж так, що і правду збудить, щоб творила свої діла! Тимофій виростав і з погордою дивився на бідних. А що в бідних бувають такі дівчата, як пави, то трапилось, що як Тимофій впріс, то полюбив бідну, але дуже гарну дівчину. Полюбив і здалека приглядався до неї. І не признався, що він її кохає. Він вперед батькові про неї згадав, але той тільки рукою махнув. А коли Тимофій сказав, що таки бажає одружитися з нею, тоді батько як нелюд видивився і сказав: “В мене божевільного сина нема, щоб мені про якусь дружбу з жебраками говорив.

Юначе, я дуже не злюбила його слів. То був перший раз, що я злісно подивилася на його й сказала, щоб він пригадав свого батька і сестру Амелію . . . Боже, як грізно він крикнув на мене. За мою працю виписав посвідку до банку, подав мені і сказав: “Йди і мені більше сюди не приходи! . . . Я так і зробила. Пішла і вже більше в тому дворі не була.

Згодом почувла я, що Тимофій таки одружився. Але не з тією, яку любив . . . А з другою, багатою, в великому місті. Батько його одружив. І невістку тут до себе до двору приняв. Незадовго, може рік пізніше, рознеслася вістка, що Василь Доф, батько Тимофія, заїхав у скали і там його неживого знайшли. Його похоронили, а незадовго друге нещастя скоїлося. Ввечорі двір займився і згоріла Василева дружина. Невістка в той час у лічниці була. Біля неї був і Тимофій. Вона йому сина вродила.

Отже радість і розпука. Та що зробити і кого осудити за такі діла? . . . Вони по імені діда дали синові імя Василь. Тимофій Доф приступив до будови нового двору. І побуває. Палата вже по цім боці яру ближче міста стоїть. дував! . . . Такий двір, що йому у нашому місті пари не

Молоді магнати тішуться своїм сином Василем, а в півтора року пізніше родиться в них дочка і дають їй ім'я Адріяна. Двоє дітей, треба службу в тому дворі побільшити. Тоді, юначе, Тимофій Доф приїжджає до мене і годить мене, щоб я в тому дворі два дні в тиждень підлоги мила. І я згодилася. Так у наймах пішла молодість моя . . . Я й досі дівочу . . . В своїм житті я стрінула тільки твої очі, що не зрадять . . . Всьо розкажу . . . Бо ті дружки, що від мене гердани забрали . . . Вони таки, мій юначе, щось про кров шептали . . . І я колись дружкою була і когось любила . . . Минулося . . .

Отак, юначе! . . . Мию ті підлоги, тай крадькома по-під брови кохання шукаю . . . Не для себе! Я вже стара. Це не жарт, мій друже! Мене кортить знати чи Тимофій любить свою жену? Приглядаюсь і не бачу, не знаю, що діється, тільки бачу, що в тім дворі людські душі тліють . . .

І так дні за днями проминали, над дітьми розпадалися, але між собою ширості не мали. А коли вже Адріяна добре на ноги встала і почала добре бігати, тоді дружина молодого пана Дофа, сказала, що хоче з дітьми до своєї родини виїхати, а потім до купелів. А що вона задумала виїхати з дому на довший час, то сказала, щоб її муж ще другу наймичку пошукав до двору, бо ту, яка тоді в дворі служила, вона до дітей зі собою забере. Зразу Тимофій не похочував. Але коли побачив, що дружина таки стоїть при своїм, він погодився. Ще того самого вечора дівчина прийшла. Пава — не дівчина . . . Дівчина, котру Тимофій, як парубком був, серцем полюбив . . . Але вона його тайни не знала . . . Не знала, що погорда магнатська замкнула власне серце до тюрми. А всеж таки, серця мотузом не звяжеш. Дівчина згодилася і в дворі пташкою щечече. Тимофій поглядає і тільки я знаю, що в його грудах горить . . . Два дні пізніше дружина пана Дофа забрала своїх дітей і першу наймичку зі собою. Мені сказала, щоб я з новою наймичкою в одній кімнаті спала і вже щодня разом з нею працювала в дворі . . . Я так і зробила, до свого дому вже не йшла. Дружина пана Дофа виїхала, а я ніби вже старшою в тому дворі була.

І так дні за днями минали, місяці за місяцями. Тимофій від своєї дружини письма читає, відписує. Але що було в тих письмах, не наша річ була знати . . . Аж одного разу Тимофій перечитавши листа від жінки, такий лютий став, що ми думали, що він собі волосся з голови вимикає. З того часу він вже серцем і душею зовсім зломаний ходив. Почав пити і одного разу так залився вином і горілкою, що заледві на ногах стояв. Та на цьому не кінець. Горілка своє робить. Вона з людини дивовижне чудо виробляє, з великого мужа творить мізерного чудака . . . Пан Доф, як навіжений почав кріслами розкидати, опісля зо свого вчинку реготався як чудак. З реготом звернувся він раз і до молодої наймички та каже: “Ви чуєте, що мені моя Марія пише? Каже, що то її батько мене полюбив і нехай він до мене любовні письма пише . . . Ви чуєте?! Два багатирі своє багатство звінчали, в один вінець убрали, а я і моя Марія на своєму весіллі, тільки любовними акторами були . . .”

‘Так, юначе! . . . Розум згубиш, а душі не одуриш і не скриєш серця свого, як воно полюбить . . . А всежтаки не дай серцю волю . . . Гірко буде, як твій розум упаде в бою . . . Чи це правда? . . . Ні, це брехня . . . Розуму не має . . . Як на голос серця й душі уваги не звертає . . .’

Старі магнати своє багатство під один вінець убрали. А їхні діти Марія і Тимофій на своєму весіллі тільки акторами були . . . Боже добрий! Що він тоді своєму покійному батькові наговорив. Такі слова, що сором повторяти їх . . . Аж до втоми кричав. Потім набрав пляшками горілки і заледве вийшов на двір. Сів на авто і щосили пігнав дорогою в ліси . . . І досі дивно, що він тоді зо своїм автом стрімголов в скали не полетів . . . Вийхавшей обіду не було, а проте аж на другий день вранці вернувсь. Зломане серце і зломана душа . . . Чи дальше пив, чи тверезий був, всетаки вже не по-своєму ходив . . . Бувало прийде до дому і дивиться на наймичку і так в неї свої очі впне, що наймичка тільки подивиться на мене і як пава стревожиться. Золото не наймичка! А яка тепер

у неї дочка . . . Така собі, що золото ні причому . . .
Аделею звать . . .

Евген перервав:

— Бабусю! . . . Чи Аделя має сестру? . . .

— Так, Рожу. Що сталося?! . . . Я в твоїх очах побачила, що серце в тебе стукоче. . . . Я вже бачу . . . Ти вже суддією . . . А вона? Куди їй?! . . . Ось, тут її заткаю . . . І цим ножом зза пояса у серце запхаю! . . .

Стара індіанка хапнула зза пояса ніж і живим рухом вказала, як вона колись його у груди запхає . . . Опісля піднесла той ніж до гори й промовила:

— Ні, юначе! . . . Я вже добре знаю . . . Ти суддя . . . Ось, дивися, я цей ніж кидаю . . . Поліцію . . . А всежтаки хай каменем стане . . . Може колись з тим ватажком Теодасом пробудиться і ще може раз на світ погляне . . .

Стара індіанка замахнула рукою і ніж перед самим легендарним столом впав . . . Вона хвилину дивилася в ту долину, важко хлипала і втирала сльози. Опісля звернулася до Евгена.

— Прости мені, мій юначе, що може згрішила . . . То на пана Дофа, я його острила . . . Тільки тому, щоб Аделя чи Діяна цього не зробила . . . Шкода серця молодого, щоб в проклонях . . . Разом і душу в морю не втопила.

— Так, юначе . . . Ні, не так! . . . Ти вже суддею . . . Отже слухай про ту ланю, а там дальше ти побачиш, що діється з нею . . .

Отже пан Доф таки попяному почав гуляти. І так день за днем. Аж одного разу я мила підлоги нагорі і нараз почула, що в кухні наймичка кричить . . . Я дійшла на долину, пішла до кухні і замість дівчини, я побачила пана Дофа з кривавою головою на підлозі. Я до нього, змогла йому підоймитись і запитала, що сталося, що йому голова розбита. І він мені хоч неправду почав, то проте, ще не успів докінчити, як нараз влетів до кухні наречений тієї дівчини, молодий Кондон . . . Бистрий як орел, а дужий як лев. І відразу до пана Дофа: “Ти знасилова-

ти хотів її?!” І в ту мить як втисне кулаком, то Тимофій тільки ногами на підлозі стягнув . . . Я дивилася і жаль мені було . . . А проте таки подумала, що в таких ділах, нехай святиться дужий кулак . . . І посвятився, юначе, справді посвятився. Тимофій як тільки до себе прийшов, то вдвоє склався перед молодцем і почав просити, щоб дальше не бив. Сказав, що десять тисяч дасть, тільки, щоб про те все тихо було. І молодий Кондон ті великі гроші забрав, а проте в таким настрою був, що нехай пан Доф Богові дякує, що йому не вдалося знасилувати його нареченої . . . А колиб так, то вірю, що молодий Кондон за честь і славу своєї дівчини був би на смерть пана Дофа розчавив.

Пан Доф той дужий кулак добре почув. Він скоро написав посвідку до банку і дуже щиро благов, щоб ціла справа в тайні була . . . І ми своє слово дали. Вже роки минули і про це ніхто не знає. Він і мені тоді чимало грошей дав. Я й землю купила і ту хату побудувала, що тепер у ній живу. І від тих пор, юначе, я вже в наймах не була . . . Таки того дня разом з молодим Кондоном забралася з двора.

А коли вже дружина пана Дофа до дому вернулась, то може питала, де поділись наймички, але яка відповідь була, цього ніхто не знає.

Як у молодого Кондона вже гроші зявилися, він одружився зо своєю нареченою, а незадовго добру хату і незлу крамницю побудував. А що він перед тим убогий був, то люде дивувалися звідки він стільки грошей надбав. Повсякому одні до других шептали, а коли час пройшов і не було, чого сподівались і про що шептали, то неначе в рот води набрали. Замовкли і все в забуття пішло. В півтора року пізніше народилася в молодих Кондонів донечка і вони її Аделею назвали.

Боже, скільки в них тоді радости було! А в другого півтора року друга донечка Рожа. І знова, юначе, радість. Я тоді ходила до тих людей і тепер, коли прийду, щиро вітають мене. Божа весна, а не люде. Такі щирі і такі привітні і такі їх дочки, як Боже сонце весною.

І так дні за днями, Аделя і Рожа, як пави попідростали. Всюди про них добре слово почуєш, що вони розумні дівчата. А ще й Бог красою надарував, то і не без того, щоб хтось Аделю не покохав. І цим молодцем показався таки великий багатир пана Дофа, син Василь. Ще за молодих літ вони нерозлучні були. А коли вже під пору підростали, то довелось, що коли Василь з Аделею на прохід піде, а як батько де зявиться, то бувало з дороги втікає . . . Так, юначе, гордість магната і горе душевних кайдан . . . А коли вже Василь таки про Аделю і весілля згадав, то осталося йому у спадщину від діда те саме, що дідо його батькові про Аделену маму сказав. І таки відгриз від Аделі Василя. І знова таки туди до великого міста, щоб на нове багатство наложити шлюбний вінок . . . Та тут уже панові магнатові не вдалось. Василь не покоровся. Він Діяну покохав . . . Нашу індіянську Діяну. Така собі, як бистра ланя, степами гуляє. А про її красу та повагу між людьми, як гомін весни гомонить. Та й тут лихо не спить, воно дальше гуляє . . . І так гопне і так протне, що зрадості аж зубами серце розриває . . . Тут уже пан Доф службу проганяє з двору, щоб не бачила, яку він баталію справляє синові за Діяну . . . Чи відгризе він Василя і від Діяни й що станеться, про це я не знаю . . . Одно знаю, що коли магнат по п'яному щось скаже про неї, тоді я ще в тій долині ножа відшукаю . . . І за нашу індіанку сама погуляю . . .

А тепер почуєш про Діяну. Добре слухай . . . І колишнього ватажка Теодаса згадай . . . Щоб знова ті проклони скалою не стали.

Юначе! . . . В той час, як я в пана Дофа підлоги мила, насхід недалеко озера жив наш ватажок Адіша в невеличкій хатині з своєю родиною. Такий собі ватажок, що на ловах навіть і тигр позавидував би. І дочку мав, Раїсою звали. Раїса така собі, що тільки оком кине, так і сплює серце молодця. А в плаванні по озері, здається й русалку засоромила б. Одного дня Раїса в озері купалася. Того самого дня п'яний пан Доф кріслами розкидав і свого покійного батька проклинав. Опісля пігнав в ліси ав-

том з горілкою. І там він в озері побачив самітну ватажкову дочку., Він прийшов з горілкою над самий беріг, де Раїса купалася. Приглянувся до неї, а потім показав пляшку. Каже до неї: “Ходи сюди, це добра горілка!” Вона всміхнулась і каже: “Попробую, бо я ще ніколи не пила . . .” Сказала, щоб він кинув пляшку в воду, бо вона нага . . . Він так і зробив і вона покуштувала, що опісля вже їй не спамяталася, що вона нага і на колінах п'яного пана Дофа сидить . . . І так вона своє дівочтво просиділа . . .

Два місяці пізніше її родичі добачили зміну в неї, взяли на допит. Вона розповіла . . . Тоді старий ватажок узяв рушницю і великого мисливського ножа й пішов на пана Дофа, на засідку. Дружина з дочкою плакали і просили, щоб він не вбивав. Він приобіцяв. Але коли покажеться потреба, то вбе . . .

І так виходив один день, виходив другий, а на третій побачив, як поміж ліси дорогою пан Доф своїм авто жене. Тоді ватажок проти нього вийшов з ліса на дорогу і дав знак рушницею, щоб він став, а коли ні, то стріляти буде. Пан Доф добре знав, що з ватажком якбуть грати не можна. Він доїхав і вже білий як стіна своє авто спинив. Ватажок підійшов до нього і грізно заговорив: “Пане Доф! . . . За зневагу моєї дочки я думаю з вами спробувати своїх сил! Ви мою дочку горілкою напоїли, незаконну створили і всю родинну честь у неславу увели! . . . Пане, двоє домагань до вас! Певна запорука для моєї дочки . . . А ні, то мій індіанський поєдинок з вами! З білим між білих на суд не піду! . . .”

Пан Доф побачив, що це не фразки. Він скорчився і несміло заговорив:

— Пане ватажку! Щоб це не виявилось і не принесло руїни у мій родинний дім, а для вашої дочки двадцять тисяч дам. Також на мій кошт відішлю вашу донечку до великого міста до лікаря і він так зробить, що вона матірю не буде . . .

Як ватажок Адашо ці слова почув, то якби на вогонь став.

— Пане! Здорової дочки під ніж лікареві не дам! . . . І вбивцем своїх внук не буду! Я ставлю послідне дома гання до вас! Двадцять тисяч у грошах і сто моргів землі, що осьтам кругом тієї скали, з якої бе велика нора.

Пан Доф хвилину подумав.

— Добре, я дам — заговорив. — Але ви, пане ватажку, позвольте мені, щоб я до вас доброго артиста маляра прислав, щоб він вашу дочку біля тієї скали відмалював. Тоді я той образ візьму і дома скажу, що я за той образ землю дав. Бо думаю, що може запитають.

Ватажок погодився. Витягнув зза п'яса ніж, за одним замахом при боці дороги у землю вбив й заявив:

— Пане! За чотирнадцять днів, щоб на цьому місці гроші й контракт на згадану землю був! . . . А коли ні, тоді я до вас у гості приїду!

Сказавши це, ватажок у глибину лісу пішов. А пан Доф блідий, як стіна, вже над озеро не їхав. Обернув авто і додому вернувся.

Коли вже дні проминули і прийшов означений час, тоді ватажок поставив свою дружину і дочку Раїсу з рушницями у лісі при дорозі для остороги, а самий біля вбитого ножа у землю ждав на пана Дофа. Довго не ждав. Показалося, що пан Доф добре зрозумів ватажкові слова. Він приїхав і велику суму грошей і контракт на землю подав. Тоді ватажок із землі витягнув ніж, підніс його догори і знова грізно заявив:

— Пане! Я з вами покінчив. Однак колиб я побачив дальше залицання до моєї дочки, тоді я під своїм дулом рушниці подумаю про вас, що то вовк стоїть . . . І так вони розійшлись. В тиждень пізніше, приїхав артист і змалював великий образ з Раїси біля тієї нори. А недалеко тієї нори на горбі, ватажок побудував прекрасну хату. Та що з того! . . . Великі гроші і багата земля, а проте з таким порядком, що донечка в неславу впала. Цілої родини болить душа . . . Незадовго ватажкова дружина захворіла і померла. В пару неділь, незвінчана Раїса донечку на світ привела . . . Діяна . . . Юначе, чуєш? Діяною назвали! , , , І яка вона не булаб, то все таки таких дітей не радо ві-

тають на світ. А проте, Раїса хоч і покритка, то все таки мама. Очей не зверне зо своєї дитини. Проте і не злі люде траплялися, за руку питають. Та куди там—навіть у той бік не дивиться. Для неї цілий світ — це донечка, Діяна, на руках. І випестила таку ланю, що світ почав подивляти її красу. Вже і дідусь почав над нею розпадатися; вже і до школи . . .

Та лихо, як не спало так і не спить. Рік за роком і Діяна вже починає дивувати навіть і учителів. Та що зробиш, коли заздрість свої зуби шкирить. Ровесниці почали байстрам називати . . . А вона тоді вже таки підростком була. Отже приходить зі школи і питає: “Мамо! Де є мій батько?! Коли він помер, то де є його могила? І якщо вона є, то добре! . . . А коли він живе і довідаюся хто він такий . . . Тоді, мамо, я для тебе принесу кривавий ніж з його грудей . . . Мамо! Дідусю! . . . Мене в школі прозивають . . . Я і в школі усім сказала, що я мамі принесу кривавий ніж . . .

Юначе, дідусь і мама почали деревіти від тих слів . . . Юначе! . . . Гірко, дуже гірко в таких ділах, як дитині й мамі такий тяжкий камінь на серце лягає . . . А що вона про це і школі заявила, то небезтого, щоб про це не почув і пан Доф. І це його таки захитало. Тоді він постарався стрінутися знову з ватажком і порадив йому, щоб він вислав Діяну до великого міста до високих шкіл і тим увагу відвернеться від її заяви. А щоб вона не питала Дідуся звідки дідусь гроші має, то пан Доф знова приобіцяв під час вакацій артиста-малюара післати, щоб вже Діяну над озером відмалювати і ніби за той образ буде багато грошей. І це йому вдалося . . . Він знова цей раз два великі образи взяв. Один дещо із змінами з Діяною, а другий з русалками, на підставі легенди, про яку Діяна говорила артистові.

Отже потім вона забралася до великого міста до високих шкіл. Тільки згадка осталася про її велику здібність і про її красу . . . А коли вона вже із шкіл вернулася, то знова великий гомін про неї, як гомін великої весни.

І тут лихо не заснуло. Тропнуло так, що аж за підбоки влялось . . . Василя до Діяни в гості запросило . . .

А дальше? Прости мені! . . . Я тут поскакала . . . Прибула, що було і я троха блукала . . . Де ватажок подівся, я ще не сказала.

Отже слухай, юначе, в той час, коли дідусь Діяни вдовів, то він бувало, деколи вечорами до мене приходив. Він вже вдовець, а я бачиш, дівкою була. Мені тоді вісімдесять доходило, а йому вже минуло, а проте він мені таки довіряв. Дурні літа, ми вже старці, а бувало деколи й про любов згадали. А про Діяну таки ніколи не хотів говорити зімною. Аж одного разу вже тоді, коли Діяна до високих шкіл пішла, прийшов до мене і слово по слові він зажурено похитав головою тай каже:

— Слухай Леадо! . . . Я вже чую, що ось-ось і покину одно сонце і друге — свою Діяну . . . І в другий світ піду . . . А на твоє життя ще роки числю. Я тобі довіряю і словом старого індіана й своїм серцем в твою душу тайну про Діяну передам . . . В пана Дофа виростає син, а що він син магната, то не без того, що може оком кине на красу Діяни. Отже, що мене найгірше болить . . . Я тепер тобі передаю . . . Я вже таки чую, що більше до тебе не прийду. — Тоді, юначе, він мені те все розповів про Діяну, що я тепер тобі. А при кінці сказав: — На сторожі будь і ніколи перед людьми не зрадь! Юначе, тепер ті самі слова я у твої груди передаю . . . Ти одинокий, що тепер маєш доступ у дворі пана Дофа і в найбільш тревожний час ти до того двора прийшов. Та тут ще не у цім річ. Я чула, як ти до наших людей на зборах говорив . . . Ти серцем говорив і ми всі тебе душею цілували. Ти одинокий з білих людей, що наш ватажок своєї люльки подав. Це і твої очі мені дали ту силу, що я стала певною, що ти станеш між Василем і Діяною і не зрадиш . . . Так, щоб без крові . . . Бо жаль такого цвіту молодого . . .

Отже дідусь передав мені тайну і почав прощатися зі мною . . . І ми замість жартувати . . . Ми як ті малі діти, остриями рісками покарані, плакали і так розійшлися . . . До місяця помер, а свою журбу передав мені . . .

Він помер, а я дальше дівочу та плачу . . . Та душею розкажую, як треба кохати . . . А ти бабцю? . . . Скажи,

бабцю . . . Кого ти кохаєш? . . . Тоді пугач . . . З того яру пташок розганяє . . . Амелія кругом батька на плиті гуляє . . . Мати Божа! . . . Як те сонце, була гарна . . . А страшно виглядала . . .

І я знова плачу . . . Ніби за чим, що за своїм плачу? . . . Ні, юначе . . . Нехай очі того не побачуть, що станеться, як Діяна Василя кохає . . .

Юначе, тепер ти журися . . . Я вже сама . . . За цвіт щирій, в ту долину піду помолитись . . .

Вони мовчки повставали. Євген старій індіянці вклонився і тоді скорим кроком з глибини ліса в напрямі авта пішов. А стара індіанка в легендарну долину Богові помолитись . . .

Згодом Євген вийшов з ліса й сів на авто. Тоді пігнав ще вісім миль в південну сторону, щоб пан не довідався з милевого покажчика, де він був. Тоді завернув і вже за кільканадцять хвилин був в дворі пана Дофа. Він тільки в двір, а тут старий Доф на зустріч йому.

— А-а-а! Здорові були, пане Данченку! Ми вже почали журитися про вас. Ось вже друга година проминула, а вас, як не було так і нема! . . .

— Ні, пане Доф, я вже є! . . .

— Добре, що авто є. Василь вже шукав своїм автом за вами і не міг знайти. Ну, скажіть, де ви так довго гуляли? . . .

— По горах по лісах, пане Доф! Прислухувався, як вони своїми старими прадумами нові думи творять і так глибоко глибиною гудять та шумлять . . . А старий праліс на свою арфу струни сонця надає і дивом краси . . . І дивом . . . Журбу гомонить . . .

— Знаменито, пане Данченку! “Прадумами нові думи”, які чудові слова! Не дурно моя дочка Адріяна сказала про вас, що ви орел, не людина.

— Батьку! — Відізналася Адріяна, приготовляючи стіл до обіду. — Я не думала, що у вас такий терпкий язик.

— І я, Адріяно, не думав, але що зроблю, як то такі рожеві слова: “Прадумами нові думи . . .” Орел не людина! . . . Ти чуєш, як гарно звучить?

— Чую, батьку! Але мені цікаво буде почути, коли Євген докаже вам про Діяну, як про дівчину від якої Василь кращої не знайде. І таки вам докаже, що Діяна є гідною бути невісткою вашою. Цікаво мені, як ті слова будуть звучати для вас?

— Я, Адріано, цим не турбуюся! Коли Діяна тільки на половину такою гарною, як ви і всі люде говорять про неї, то я не в те, щоб такий героїчний чоловік, як Євген, переконував для когось другого, а не для себе.

Старий Доф, старим лисом звертається до Євгена і питає його:

— Як ви думаєте, пане Данченку? Чи не правду я говорю? . . .

Євген тільки всміхнувся, але відповіді не дав. Це для родини пана Дофа стало загадкою, а пан Доф почув себе лицарем.

— Так, так, Адріано! Пан Данченко добре знає, що я тільки правду говорю . . .

— Ну, колиб це аж так було, батьку, тоді Василь вернеться до Аделі. І тут я думаю, що Євген вас таки переконає.

— Ні, Адріано! Я вже в таке геройство не вірю. А що до Василя, то він такої помилки не зробить, коли він у своїм окруженні дівчину знайде . . . А може вона вже є, ти сама знаєш про це . . .

.... А що ви, пане Данченку, на це?

— Я тої думки, пане Доф, що Василь Аделю візьме . . . І то можливо, що таки цього вечора заручини будуть.

— Пане Данченку, якщо ви не жартуєте, то завтра переконаєтеся, що часом і ви помилятєся в думках. Ну, та ми жarti лишім, ось вже обід готовий!

Вони посідали до стола і вже при обіді старий Доф старався на іншу тему говорити. Він не хотів, щоб Євген ще дальше про Аделю споминав. А проте він почував себе бадьорим, та, що з його обличчя можна було догадуватися, що він був переповнений думкою, що Євген не від старої індіанки, а від Діяни вернувся. По обіді Василь з Євгеном поїхав до міста і там Євген купив вбрання до

купання і тоді знова морем лісової краси над озеро до Діяни. Василь з думкою, що може Діяна таки покохає, а Євген в морю тайн старої індіанки з думкою, що ніколи . . . Хоч і покохає, то шлюбу не буде . . .

— Евгене! . . . Ти чомусь сьогодні дуже задуманий, може добачив, що батько таки отверто для тебе до рогу до Діяни справляє? . . .

— Ні, Василю! Я думаю, якої би то пісні заспівати.

— Ну, якої будь, тільки щоб весела була.

— А дівчата, гей дівчата!

Всі ви як ті пташки! . . .

В очах ваших синє небо й сині прапорки . . .

Тра, тра, тра-та-та!

Та все коні копитами; їдуть козаки! . . .

По переді в товаристві старші гайдуки;

Всюди гомін, по долині їдуть козаки.

Тра, тра, тра-та-та!

Ну, як любиш Василю?

— Знаменито Евгене! Це просто дужим дзвоном порив до атаки творить! . . .

.... Ну, коли так, то ти уважай, щоб автомат в скалу не заїхав, а я таки дальше буду думати, бо можливо, що таки цього вечора в дома атака буде. А щоб побідити, то треба думкою добрі позиції побороти . . .

— Евгене! Ти сьогодні для мене таки загадочний ставеш.

— Нічого, Василю! Дужче розпускай.

Василь надав більше руху для машини і згодом вони вже біля дому Діяни були. А що час вже далеко пополудні був, то Діяни в дома не застали. Вона вже по науці над озеро пішла. Плавання на озері, — це улюблені фізичні вправи для неї. Тоді Євген взяв своє купелеве вбрання, але вже з іншими думками на розмову з Діяною, а Василь замкнув авто і тоді вони стежкою в напрямі до озера пішли. Пішли і попали на момент, в яким переконалися про те,

чи Діана кохає Василя Більше переконалися навіть як Евгенові треба було . . .

Евген і Василь вже близько до озера доходили. Нараз з другого боку озера рознісся дужий голос коня, а вслід з озера голос Діани: “Леодан!” Діана крикнула Леодан! І що сили почала плисти в сторону звідки голос коня роздався. Це зацікавило Евгена і Василя і вони скоро ближче озера підійшли і зза невеличкої скали та вітей дерев дивилися в той напрям, куди Діана плила. Нараз побачили, як на другім боці високого берега появився надзвичайно чистий та гнучкий білий кінь, а на коні молодий в короні орлиних пер, індіанець. Він скочив з коня, здіймив руку догори і крикнув: “Діана! . . .” “Леодан”, була знова відповідь Діани. Леодан підніс руку догори і так тримав аж поки вона вже вийшла на беріг, тоді підійшла до Леодана і перед ним вклякнула . . . В ту мить Леодан зняв свою корону з орлиних пер і поставив Діані на голову. Опісля взяв Діану за рамена і почав цілувати її руки. Посідали на траву і почали тиху розмову. Білий кінь підійшов і склонив над ними свою голову.

Цей образ для Евгена видався святим, але коли він глянув на Василя, він його просто не пізнав. Василь був блідий і якось дивно йому губи тряслися і такі аж чорно-сині стали. Це Евгена стрілою у серце діткнуло і йому в мить прийшов на думку старого Дофа сон. І про те, що сталося, колиби Василь мав рушницю у руках . . .

— Василю . . . Чим це треба пояснити, що Діана вклякнула на коліна перед тим індіанським молодцем? . . .

— Евгене! . . . Ходім до дому. Я скажу батькові, щоб він зі мною до Аделі пішов і панові Кондонові свою руку подав у справі наших заручин, а коли ні, то я батькові таке весілля справлю, що ціла Америка почує . . .

— Добре, Василю, підемо, але ти мені про Діану відповіді не дав.

— Евгене, те, що Діана на колінах Леодана привитала, це є між декотрими індіанцями найвищий символ любови . . . Це те, що Діана є вірна і його вірно кохає. Ти доб-

ре вчора ввечорі сказав, що ні до тебе ані до мене кохання в Діяни не бачив . . .

— Славно, Василю! Тепер ми обидва свідомі, що Діяна справді душею місцевих індіан. І коли нам тепер про Аделю прийдеться говорити, то в нас вже того не буде, що може Діяна покохає. Мені знати, хто є Леодан.

— Евгене! . . . Це той самий, що про нього на зборах начальник згадував, що говорити не буде, бо ще з міста не повернув. Але він не є місцевий. Звідси буде до десяти миль до його дому. Він добрий бесідник. Мій батько його добре знає. Колись йому батько сказав, щоб він у наші ліси не ходив полювати, то він видивився на батька і сказав, щоб батько своїм вовкам краватки попривязував і тоді він буде перед ними шапку скидати.

— Як, перед вовками?

— Так! А його білого коня індіанці буйногоном називають, або царем вітрів, що в бігу своїм буйних вітрів позаді лишає й що князевич Леодан на його білих крилах дожене ланцю.

Василь з огірченням закінчив. — Ходім вже додів, — сказав, — я тепер з батьком про Аделю говоритиму . . . А коли покажеться, що моє підозріння правдиве, тоді я батькові весілля справлю, а не батько мені.

— Ходім, Василю! . . . А що до твого підозріння про Аделю, то про це будь спокійний, вона як мраківина перед великим сонцем розпленеться . . .

— Евгене! Так не говори! . . . Ти не думай, що я вже зовсім нічого не розумію! . . .

— Василю! А коли я батька переконаю і батько самий скаже, щоб ти до Аделі пішов. Що тоді? . . .

— Тоді? . . . Тоді, Евгене . . . Я тобі покажу величезні роги на своїйголові! Ходімо! Ти мене тепер нічим не розрадиш! . . .

— Ходімо, Василю! Але щоб ти мені опісля роги показав.

Парубки всліднє кинули очима на другий беріг до Діяни і потім назад стежкою до авта пішли. Василь в своїм ході пригадав Евгенові гїсподаря, котрий по великій бурі

на своє ось-ось доспіле жито подивитися прийшов. А як поглянув, то тільки руки опустив і голову склонив до долу . . . А Євген, у своїх думках крок за кроком тривкі сходи будував, котрими він по Аделю має до пана магната підлізти. І так вони до авта прийшли. Посідали й вже в дорозі до дому. Євген вказував Василеві, щоб він не горячився, а уважно в дома з батьком про Аделю мову розпочав . . . А Василь вже в ніщо не вірив, тільки раз пораз: “Я тепер батькові весілля справлю, а не він мені!”

А коли вони вже до дому приїхали і увійшли до двора, то родина тільки на них очі здивовано видивила, що вони так скоро повернулись.

— Панове парубки! — Обізвався пан Доф. — Чим це пояснити, що ви так скоро вернулись?

— Тим, батьку, що Євген по дорозі мене таки добре до гальопу зібрав за те, що я Аделю покинув і проти вашої волі до Діяни пішов . . .

— Ну, слава тобі, Господи! А то стільки клопоту було . . . Ти чуєш, Маріє? Пане Данченку, прошу! А правда ми ще про політику нічого не говорили . . . Дуже знаменито, прошу сідайте! Слава тобі Господи! Я казав, що мій син, таки послухає мене і нічого не програє, а багато виграє . . .

Старий Доф з радости просто аж збентежився, і замість того, щоб думати, що Василь збрехав про Діяну, то він із вірою думав, що це Євген у свою користь Василя про Діяну збирав. А проте Євген дуже невдоволено подивився на Василя, що він перед батьком не правду сказав. Він тієї думки, що краще мовчати, як перед батьком брехати. А що він переконався, що зі сторони пана Дофа цілі гори крутні, то Євген вже і Василеві замовчав.

— Так, так, пане Данченку! — Продовжав пан Доф. — Я тепер зі своїм сином буду побатьківськи говрити. Дуже знаменито, коли син з батьком можуть себе взаємно розуміти . . .

— Алез, батьку! позвольте мені, я ще про Аделю не скінчив.

— Нічого, Василю! Про Аделю колись пізніше . . . А там далі? . . . Так, поволи і ми про неї забудимо . . .

— Батьку! Ви чуєте?!

— Василю, так пориватися до батька не можна . . . Про Аделю до батька, треба уважно і поважно. Бо це мова йде про твою будучу дружину. Отже, це поважна справа родинна.

Евгене! Але що я маю робити? . . .

Евген, подивився в очі Василя, зубами прикусив свою губу і тим дав строгий знак, щоб Василь мовчав. А самий почав дуже уважно і лагідно говорити.

— Василю, ти знаєш, що батько, як проти Аделі, так і проти Діяни мав клопіт з тобою. Отже це погано вплинуло на нерви . . . І коли батько зі мною, то замість послухати, знова про Аделю починаєш. Пожди, як батько сказав, а згодом ми сварку про Аделю зовсім забудемо . . . Отже коли батько про політику хотів, а що з мене не дуже то політиканти, то я би краще бажав дещо про мисливодство . . .

— Маєте рацію, пане Данченку! — відозвався з великим вдовolenням пан Доф. — Говорити про мисливодство, це вплине прекрасно на душевний настрій. Говоріть, пане Данченку! Про мисливодство говоріть!

— Добре, пане Доф! Щоб про Аделю сварку забути, то я про мисливодство пічну.

Евген уважно повів своїми очима на коштовні улаження кімнати і свої очі на стіні на дорогоцінних образах спинив. Опісля звернувся до пана Дофа й почав говорити:

— Пане Доф, коли ми глянемо на високо якісну обстанову вашого покою й приглянемося, як ці всі добірні речі — кожна на своєму місці — стоїть, то ми цей уклад назвемо мистецьким смаком. А коли ми приглянемося вашим образам, то тут уже не тільки смак душі артиста та його геніяльна рука, тут уже тло й те, що на тлі, саме за себе говорять: ми є мистецтво! . . . І тут у цім мистецтві головну роль грає зміст його.

Ось пригляньмося, пане Доф, на образ цей, а, голов-но, на зміст його . . .

Ви бачите? “Море, розбурхане бурєю, кипить в найбільшому розгулі. А понад ним страшні хмари звисають і покотом чорними валами намагаються денне світло під свої крила замкнути та з білого дня створити чорну ніч . . . Але ось, бачите? Велике сонце своїм лучем розколює вал чорної хмари та своїм золотим промінням кидає на обличчя й на груди прегарної дівчини, що неначе прикована стоїть біля скали. Вона стоїть, а дикий вітер неначе регочеться з її довгого білорожевого святкового одіння та розкидає її довге волосся по сиво-спиній скалі . . . Берегами німі скали, мимо них дике море бризками на неї кидає . . . А вона, пане Доф, самотна ніби Бога питає: Де він? . . .

Пане Доф, колиб вона була намальована в індіанським строю, то я готовий був би подумати, що це Діяна . . .

Старий Доф почав бліднути від тих слів і захитано на крісло сів. Євген це добре доглянув і тоді приступив до другого образу.

— А на цім другім образі. — бачите? Представляє чорну ніч. Але тут знова світло велику ролю грає. Озеро. Над озером берегами прастарий буйний ліс. Над лісом знова страшні хмари звисають і сіткою електричних струй кидають у той ліс страшними громами, а при тім світлі бачимо, як із переляку русалки вибігають із того ліса й в сяйві діаманту одна за одною біжуть в озеро.

І мені, пане Доф, тут знова на думку Діяна приходить. Кажуть, що вона знає дуже гарну легенду про русалок.

А тепер, пане, пригляньмося цьому третьому образу. Тут чи не найбагатший зміст. Кругом чудово змальовані зелені дерева, а понад ними сине небо так влучно, що здається, що це не малюнок, а дійсність перед очима . . . А на середині гранітна скала зо свого нутра жмутами бе перлистою корою. Ніби чуємо, що холодом дише . . . І побіч себе творить криницю, а там дальше вода вибігає та яром у долину біжить. І тут індіанська

дівчина, а кругом неї неначе якась загадка кружить . . . Ось, бачите, пане Доф? . . . Прибігла до криниці й побачила свою відбитку в воді. Видно, що злякалася й ніби з переляку лагодиться втікати.

Це справді загадково змальовано . . . Мені цікаво, пане Доф, чи це вона перший раз побачила свою постать у воді й так затривожена виглядає . . . Чи може вона, що інше помітила на собі . . .

Евген звернувся до старого Дофа й вперто в його очі дивився й бачить, як на обличчю в старого просто — вогонь з морозом перекидається. Такий, що хоча нічого не пив, а здається йому, що він здорово впився. Евген це бачить і в дальших своїх словах, робить полекшу для старого.

— Але ми, пане Доф, про це знати не будемо. Це належить до того мистця, що творив цього образа . . . Це належить до тонкості його душі. А що індіани багато живуть по лісах, то чимало прекрасних образів артисти малюють із них . . . Однак, щодо ваших образів, то вони дійсно мальовані геніяльною рукою. Вони належать до високого мистецтва. Це рідкість, пане Доф! Подібних образів дебудь не побачимо. Одинокий образ, що підходить до ваших, — я на жаль призабув, де я його саме бачив — однак зміст його неначе стоїть перед моїми очима. Ліс, пане Доф, точнісінько як живий, а при дорозі в лісі старий ватажок індіанський вбиває ножа в землю перед білою людиною та на тлі його виписано буквами: “З білим між білих на суд не піду!”

Тут уже дійсно старий Доф неначе на електричнім кріслі сидів. Евген добре побачив, в яке положення він поставив його, легенько всміхнувся й своїми словами в другий бік звернувся.

— Але я, пане Доф, щось подібне з ножами не люблю, я тільки про те влучне малярство згадав. А, що до змісту його, то скажу вам правду, що таки з ножами ненавиджу! . . . Замість чогось подібного, то таки багато краще буде, коли ще один образ буде на вашій стіні . . . А на

тлі його прегарна Аделя в пишному вельоні шлюбному, з букетом рож у руках, а біля неї, пане Доф, ваш син Василь . . .

Евген замовк і, глибоко думаючи, дивився в очі пана Дофа. В його дружини й дочки Адріяни появилися рясні сльози в очах. Василь як укопаний сидів і з великим напруженням очікував, що скаже батько. А батько теж як замутований сидить, але він рівноваги не тратить. Він тільки дуже поблід і довго дивиться на Евгена та щось думає . . . Опісля питає Евгена:

— Пане Данченку, колиб мій син Василь одружився з Аделею, то — як ви кажете — вони щасливі будуть?

— Пане Доф, про це я не знаю . . .

— Добре, що не знаєте! . . . Я, пане Данченку, думав, що ви вже про все знаєте . . . А коли так, то ось що я вам тепер скажу: Ви, пане Данченку, у моєму дворі вже не гість! . . .

— Батьку! Схопився з крісла Василь.

— Пожди, сину! Тепер мені не перебивай . . . Я тепер з паном Данчеком говорю про мисливість.

Так, пане Данченку, ви тепер у моєму дворі не гість, а — залізна людина з духом ангела в грудях . . . Ви будете в нас, аж поки я для вас поставлю новий двір . . . А ви тим часом собі дівчини пошукайте . . . А може вона вже є . . . А ти, Василю, збирайся та підеш зо мною до пана Кондона в справі Аделі . . . Але, ні! Я піду сам. Може пан Кондон схоче ляяти мене, то я не хочу, щоб мій син чув . . .

Старий Доф одягнувся, взяв капелюха на голову та вийшов із двора. Сів на авто й поїхав. А його родина дивилася на Евгена, просто, немов зачарована стояла та сама собі не вірила, чи то сон чи дійсність . . . А щоб знова оживити життя, Евген підійшов до Василя, почав дивитися йому на голову й сказав:

— Василю, нема!

— Евгене, я щось не вірю, що батько пішов до пана Кондона.

— Евгене, що ви мали на думці, коли ви подивилися

на голову Василеві та сказали: “нема”? — спитала Адрієна.

— Нехай Василь скаже бо він мені подорозі про роги говорив.

Вони почали живішу розмову між собою. Висловлювались, що згода батька для них ніяк незрозуміла й таки не вірили, що батько пішов до пана Кондона. А Василь не знав, де дітись, не знав що діється зним. А коли вже сподівався, що батько повинен уже бути в пана Кондона, тоді нетерпеливо підійшов до телефону та вмить довідався від Аделі, що батько там . . . Тоді здавалося, що він на хмари вискочить . . . А його мама й сестра Адрієна з найбільшою радістю прийняли ту вістку та якнайкраще висловлювалися про Аделю. Твердили, що вона дійсно гарна, посідає високе виховання. А незадовго пан Доф із родиною пана Кондона прибув до двора. Тут дійсно на привіті, щось високе й великолюдяне показалося. Пані Доф і пані Кондон — як вибрані рідні сестри — привитались і зо собою розмовляли. А дівчата — Рожа, Аделя й Адрієна — найкращими пташками щебетали біля Євгена та Василя. А пан Доф з паном Кондоном як два старі лицарі поглядали на Євгена й один одному повторяли, що колись і вони такі були.

— То залінза людина, пане Кондон!

Найбільшу увагу на себе звернула стара індіанка. Та, що говорила Євгенові: “За своїм плачу. Ні, юначе, нехай очі того не побачуть, що станеться, як Діана кохає Василя!” Її Доф застав у Кондона в гостях. І Показався поважною людиною та запросив її до свого дому . . . Й вона прийшла та в дворі пана Дофа, завдяки своєму досвідові життя, мудро поводитися. Про свою велику радість розмовляла з Євгеном тільки очима й душею, а словами, то так якби вона його перший раз бачила. Любила глянути на образи, але так мудро, що нікому не показала своєї цікавості . . . Назагал була в неї безмірно глибока радість, що пан Доф зо своєю родиною зеднався з родиною пана Кондона в справі їхньої дочки та його сина. А коли вони вже слово дали, що за місяць справ-

лять весілля й Василь Аделі на знак заручин подав перстеню, тоді старечі очі індіанки святим огнем засяли так широко, що їй можна було назвати великою матір'ю. Вона приступила до Аделі й Василя, зложила їхні руки навхрест, поцілувала та сказала, що вже йде. ----

— Бабусю! Ні, ми вас тепер не пустимо, а опісля відвезем вас автом до дому. ---- ----

— Ні, мої голуби, ні! . . . Тепер уже ні з ким, тільки — з самим Богом я хочу розмовляти . . .

Вона з такою повагою сказала, що далі вже не можливо було її просити. Навіть тоді відказалась від авта. І недивлячись, що вже ось-ось вечір зо святим огнем у старечих очах лісами, здається, пішла в легендарну долину . . . Тільки в тій долині з таким людяним почуттям можна було дійсно з Богом розмовляти . . . Щасливі ті люде, що вміють і чужим душевним щастям як своїм радіти.

Стара індіанка пішла, а старий Доф — як нова перероджена людина — звертається до Евгена та як рідний батько до свого сина говорить:

— Пане Данченку, почуватимусь дуже щасливим, як що зможу від сьогодні за місяць і своєму синові й вам весілля справити. Пригляньтеся на дівчата — вони справді називають вас орлом . . . Отже обдумайте, на котру із них треба буде вдарити своїм крилом, а журбу про віно оставте мені, бо в цій справі для мене клопоту зовсім не буде.

Слова Дофа зробили велике враження на Евгена. На його обличчі зробилася щира вдячність на таке бажання голови багатой родини й він серцем та душею відчув, що своїм крилом любови сміливо може вдарити на дочку багатой родини, — Адріану. Про це йому навіть її дівочі очі говорили, він бачив і за це глибоко поважав Адріану. А щоб в її серцю ще більшим орлом не виростати й не оставляти туги і болю, то він із великою вдячністю подякував панові Дофові за його таку поважну пропозицію та потім уважно заявив:

— Пане Доф, я маю дівчину в Канаді, котрій я дав своє

слово. Серцем і душею сказав, що кохаю її . . . Я почувся, що колиб я те слово зламав, тоді я назавжди бувби зломаною людиною. Це тому, бо я дійсно її кохаю . . . Й я, пане Доф, цієї ночі оставлю ваш дім та верну до неї . . .

В родині пана Дофа на заяву Євгена настала глибока мовчанка, але Євген говорив свої слова в такому тоні, що між родинами панів Дофа й Кондона не зродилось свого роду здивовання, а зродилась доброзичливість, що змушує шанувати, любити і поважно думати. Всі вони в такому настрою звернули свою увагу на пана Дофа й ждали, яку відповідь пан Доф дасть.

— Так, пане Данченку! . . . відізвався старий Доф. — Ви, хочкуди — залізна людина й на кожнім кроці вами керує тільки великий ангел у грудях . . . А що ви з такою думкою, як це ось заявили, оставляете цієї ночі наш дім, то я тільки можу побажати вам щасливої дороги. А на дальший побут у нашому домі просити вас я чуюся безсилий, бо в тоні ваших слів я почув, що вас уже саме серце кличе . . . Одне, що ви мені можете зробити й прошу не відказати: зо своєю нареченою приїдьте до мого сина на весілля, а також не забудьте мене запросити на своє подружжя . . . Хоч і не просіть — а так собі бодай тиждень перед вінчанням повідоміть . . . Я хочу, пане Данченку, ту велич, що в моїх грудях зродилась завдяки вам принаймні в посліднім дні великим святом назвати . . . А на вашім весіллю, я чую, що сама душа бажає, щоб вас чимось вшанувати . . . Отже, прошу, не забудьте! . . .

— Пане Доф, я не забуду.

— Славно, пане Данченку! А тепер прошу на пару слів тільки в двох до нашого городу.

— Добре, пане Доф, підемо на хвилину.

Вони перепросили гостей, вийшли на двір і пішли в город пахучий розкішно квітами. Вони посідали на вигідну лавку, що відповідала красі того городу. Тоді старий Доф уважно й задумано звернувся до Євгена та питає його:

— Пане Данченку, одне для мене важне слово хочу почути від вас: чи Василь знає щось більше про мої образи, чи тільки те, що ви говорили до мене про них? . . .

— Пане Доф, думаю, що більш нічого не знає.

— Добре, пане Данченку, а то я почав турбуватися чим . . . А що до Діяни, то я бажав для вас неба прихилити, щоб ви одружилися з нею. А далі приглянувся на Адріану й її слідкування за вами та почув її думки, вислови про вас. Тоді я в своїх думках став роздвоєний і рішився це вам сказати та лишити цю справу для вас. А показалося, що — ні одне, ні друге. Ви своє слово кому іншому дали, а що я вже знаю скільки ваше слово важить, то я вже тут став безрадний . . . Одне вам ще скажу, я думав, що в вашім викладі про мистецтво ви принесете із самого пекла на гралях грань і в моім родиннім домі створите пожежу страшну. А показалося, що й там тільки ангел у ваших грудях . . . Пане Данченку! Я тепер почувуюся спокійним. Той страх і те тяжке відчуття, в якім я все знаходився, що ось-ось як не сьогодні, то завтра — станеться страшна трагедія в моім домі, — з моїх грудей забралося те побоювання й стало мені так легко неначе тяжкий камінь з мого серця уступив. А проте душа таки болить . . . Я в молодих літах самий себе покарав і тяжко стає, коли думки змушують і свого батька винувати . . .

Пане Данченку, одне ще слово до вас. Скажіть: мені: чого ви від мене бажаєте? Й підемо до хати, бо я хочу дивитися на гарну Аделю.

Старий Доф замовк і з великою увагою дивився на Евгена та ждав, з яким бажанням він звернеться до нього. Евген широ подивився в його очі і заговорив:

— Пане Доф, коли ваша дочка Адріана стрінеться з людиною й пізнає шире серце в молодця та покохає, — тоді ви тільки про одне Адріану спитайте, чи мужній і гідний характер. І дайте їй зрозуміти, що матеріальна сторона від вас є забезпечена . . . Це, пане Доф, моє бажання до вас . . .

Старий Доф дивився на Евгена, дивився, як на глибоке море людської гідности й що довше дивився, то більше зворушався, так що вже не знав, що Евгенові говорити. Евген це бачив, взяв його попідруку та як син із рідним батьком до хати пішли. А що надворі вечірні сумерки вже свої си-

вочорні крила розпускали, то в дворі пана Дофа вже електричне світло світилось. Світло проходить крізь скло своїх великих лямп, на яких пишаються мистецькі малюнки й тими малюнками кидає на обличчя дівоче так гарно, що, здається, подвоєє дівочу красу. А проте вже можна добачити на їхньому обличчю, що незабаром прийде той час, що треба буде прощатися з Євгеном. Зокрема, той сум відбився на обличчю Адріяни. Євген це бачив і тож поважно відчув. Але вони обоє свідомі свого положення й далі вони, як щирі діти, поважними думками себе розважають весь час. Рожа, час від часу підходила до Євгена й, як легендарна русалка, своїми увічливими усмішками та щирим жартом сяла як перлинами з чистого срібла.

Час у такому гарному родинному товаристві знова, як дикі коні в вільному полі, стрілою летів. Нараз рознісся голос телефонічного дзвінка. Адріяна пішла до телефону і в ту мить всі з великою увагою почули, що Адріяна почала з Діяною говорити.

— Так, Діяно, родина пана Кондона тепер у нас. Ми вже зговорилися, що за місяць весілля буде.

— . . . Так . . . Євген? . . . — Я не знаю, Діяно, він уже сказав, що цієї ночі відїздить . . . Ага! . . . Так, Діяно, й мені шкода, ну, але, що зроблю? . . . Ага, добре, Діяно, здорова будь! . . .

Адріяна заперла телефон і з глибоким зворушенням перепросила Євгена й всіх та пішла на гору до своєї кімнати. Її мама похитала головою й промовила.

— Знаю її серце . . . Вона голубка пішла до своєї кімнати плакати на самоті . . .

А з обличчя старого Дофа можна було догадатися про тривожність його душі, бо не знав, чого Діяна ще бажала. Але він так подивився, що нібито Діяна для нього зовсім не інтересна. Однак час від часу прислухувався, чи Адріяна по сходах надолину не вертає до гурту, щоб таки довідатися, чого Діяна бажала.

На щастя вневдовзі Адріяна до гурту вернулась. Вона ввічливо всміхнулась і попросила Євгена вибачення, що може неповодиться як слід.

— Ні, Адріано! . . . Я кращого поведення ніколи не бажаю від вас. Як нічого секретного, то прошу скажіть, чого Діяна бажала?

— Вона просила, щоб я з вами й Аделя з Василем до неї в гості поїхали. А коли я сказала, що ви хочете відїхати, то вона ще щось сказала про вас, але я цього не скажу . . . А про весілля з Аделею сказала, що кращої вістки зроду ще ніколи не чула. Вона ще щось сказала, але я всього не скажу . . .

По цих словах знову почалася весела розмова, а коли вже прийшов час, як Євген почав дякувати родині пана Дофа за так привітну гостинність ув їхньому багатому дворі, тоді настало дійсно глибоке зворушення. Василь з Євгеном по-козацькому взаємно цілувалися в лиця. А батько Василів просто говорити не міг. Він одне тільки твердо повторяв:

— Пане Данченку! . . . Де ви не були б, то ваша адреса завжди повинна бути в моєму домі . . .

А проте, що творилося в дівочих грудях, про це тільки душею можна збагнути. А в дружини пана Дофа, замість слів рясні сльози на очах . . . Євген у останнє до її рук свою голову вклонив і сказав — Добраніч! . . . І потім скоро на двір пішов. В слід за ним Василь, за Василем дівчата й вони посідали в авто та за хвилию вже на залізному дворці були. За другу хвилину пан Доф свою дружину і панство Кондонів, які на свої літа надто молодо виглядали, на двірць привіз. А коли Євген з Василем вибрав свою валізу з дворця й вийшли до свого родинного гурту на двір, то нараз над ними неначе небо отворилося. Бистрі, як серни та гнучкі як лані, два білі коні біля дворця пригнали, а на тих як голуби білих конях в індіанських строях, з вінками з орлиних пер, на головах Діяна і Леодан. Вони вмить з коней поскакали й бігом до Євгена прийшли та тільки що Діяна вказала Леоданові на Євгена, в ту мить Леодан злав Євгена своїми дужими руками за плечі та тоді промовив:

—Євгене! Нехай тебе на дорогу добре потермошу!
Вони взаємно потрясли собою й помімо того, що це

була їх перша зустріч, почали по-козацькому витатися.

— Евгене! Мені Діяна й наш начальник так говорили про тебе, що я хотів би взяти на свого коня й вище хмар піднести. Ми рішили, щоб тебе з вашим товариством запросити трохи надовше до нас. А вийшло, що Діяна довідалася від Адріяни, що ви вже ось тут будете відїзджати від нас. І про весілля почули!

Леодан в ту мить звернувся до Аделі й Василя та почав їм сердечно гратулювати. Це зробила й Діяна. Сила краси в Діяни і сила її великого духа — це щось святе на землі. В особі Леодана теж помітне те, що Діяна знає, кого вона кохає. Вони обоє мужні, веселі й з великим вдоволенням на обличчю, що вони своїми бистрими кіньми таки здігнали Евгена на двірці. Вони знова щирим серцем із Евгеном розмовляли, а родина панів Дофа й Кондона з великою увагою та цікавістю приглядалися до них. Пан Доф своїх очей з Діяни не спускав. Виглядав спокійно задуманий, а що в його душі творилося, цього ніхто з людей не знає . . .

Нараз рознісся голос локомотивної труби й на той голос всі замовкли та всі свої очі на Евгена звернули, а коли вже потяг на заліній двірці пригнав і став, то тут створився той образ, де людська пошана, любов і щирість з тугою переплітаються й творять, щось невимовне та щось незглибиме в очах. Вони в останнє на прощання почали стискати руки Евгена, а між ними одинока Діяна, що не захиталася від зворушення. Діяна сердечно стиснула руки Евгенові й на прощання сказала оці слова:

— Евгене! . . . Я знаю . . . ви ось тут усюда . . . тяжкими вибоями пройшли та слідом за собою бетоном битий оставляєте . . .

Діяна по цих словах подає маленький пакуночок Евгенові в руки та далі говорить:

— Прийміть цей дарунок від наших людей. Він вам скаже, чого ми від вас бажаємо... Привіт і від начальника старого! . . .

Дзвінок дав сигнал, що потяг рушає. Еуген в останнє стиснув руку Діяні й до всіх дівчат кинув щирим зором ув очі дівочі . . . В мить підняв руку до гори: — Бувайте

здорові ! — сказав і скоро вже пішов у потяг. І тоді ще крізь відчинене вікно з вагона свою руку до гори тримав на прощання . . .

Діяни й Леодана в гурті родин Дофа та Кондона вже в ту хвилину не було на подвір'ю залізничного двірця. Коли потяг рушав і Євген уже в вагоні був, саме тоді Діяна і Леодан краще від лицарів сіли на своїх коней, вмить зрівнялися з вікном вагону, біля якого Євген сидів, і так ще разом дорогою поза міські городи гнучкими та дужими білими кіньми гнали. На скруті коні, як змії, раптом дуба стали, — Діяна й Леодан в останнє прощально та привітно здіймили свої руки догори . . . А по хвилині як вітер полем гуляє, як орлами тими кіньми дорогою на схід пігнули. Вони на схід, а Євген потягом на північ . . . Туди, куди серце кличе й змагає . . . Він довго на потязі зворушений сидів, опісля розвинув пакуночок, що йому в дарунок дала Діяна. Розвинув і побачив прекрасне в золотих оздобах дороге золоте перо до писання, а на золотій оздобі вирізьблені слова: “На милу згадку — Діяна й Леодан.”

Євген широко приложив те прекрасне перо до своїх уст, а потім повторив слова Діяни: “Євгене, сей дарунок скаже, чого ми від вас бажаємо . . .”

Він і знова приложив його до уст, опісля відчинив свою валіску, взяв щільно заткану пляшечку з чорнилом, розіткнув її та наповнив чорнилом запасник того пера, а пляшечку знова щільно заткнув. Потім узяв паперу й тим пером почав записувати деякі слова старої індіанки.

Тоді пугач з того яру пташок розганяє, Амелія кругом батька на плиті гуляє . . .

“Мати Божа! . . . Така гарна, а страшно виглядала . . .”

— — — — —
“Ні, юначе! Нехай очі того не побачуть, що станеться як Діяна Василя кохає . . .”

Євген писав, а потяг як орел, як змії крилатий до гралиці, опісля вже канадійською землею, як учений голуб із важним документом що-сили гнав до великого міста.

А коли вже потяг на залізничному двірці спинився,

Евген вийшов з вагону, а йому на зустріч ув аксамітовій чорній спідниці, в сорочці вишитій українськими квітками на канадійським білим шовковім полотні, вийшла така, як Діяна гарна Уляна та як ранок весни рідним словом його привітала. Здається, що це людина, а весна говорить і своїми вітами й лоном клониться Україні.

«Щире серце з душею стрінулось й вітається так, що й поет задумається й себе спитає:

— Де й звідки тих слів взяти, щоб людям змалювати святий огонь з щирих очей . . .

— Евгене, серце любе, де ти так барився? . . . Вже пятий раз сюди виходжу . . . Я тебе, мій соколе, скорше сподівалась . . . Минали дні й я, любий, вже чогось боялась . . .

Евген щиро своїми очима обожав очі Уляни та сказав, що все розкаже, чого він спізнився. Тоді вони вийшли з залізничного двірця й бетоновим хідником попід зелені віти дерев, як пишні пташки щебечучи, пішли в напрямі дому Уляни. А за їхнім ритмічним тактом ніг можна повторити слова з Євгенової пісні.

— А дівчата? Гей! Дівчата,
В очах ваших синє небо
Й сині прапори.

Тра, тра, тра-та-та-та . . .

Та все коні копитами —
Ідуть козаки . . .

А слідом за ними в вільний простір небес ізза гір та зза моря велике сонце виходило . . . По небозводі срібним промінням різбило — Чуєш? Вже пора . . . Вставай, щоб дійсну правду пізнати, душевний біль згоїти! Тоді будеш велич людини . . . Чуєш? Вставай! . . .

Форт Віліям, Канада,
1938.

Printed in Canada.